

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: filozofie
Studijní program: učitelství pro 2. stupeň ZŠ
Kombinace: český jazyk – občanská výchova

POSTAVENÍ ŽEN VE STARÉM ZÁKONĚ
THE STATUS OF WOMEN IN THE OLD
TESTAMENT
DIE STELLUNG DER FRAUEN IM ALTEN
TESTAMENT

Diplomová práce: 2007-FP-KFL-107

Autor:
Alena LAIFROVÁ

Podpis:

Adresa:
Na Pískovně 654
460 14 LIBEREC 14

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ing. Miloš Raban, Th.D.
Konzultant: Ic.Lic. Michal Podzimek, Th.D.

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
69	15 106	3	0	40	3

V Liberci dne: 15. 5. 2007

Katedra: filosofie

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Alena Laifrová
adresa: Na Pískovně 654, 460 14 Liberec 14
obor (kombinace): český jazyk – občanská výchova

Název DP: Postavení žen ve Starém zákoně

Název DP v angličtině: The Status of Women in the Old Testament

Vedoucí práce: PhDr. Ing. Miloš Raban, Th.D.

Konzultant: Th.Lic. Michal Podzimek, Th.D.

Termín odevzdání:

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné.resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne

.....
děkan vedoucí katedry

Převzal (diplomant):

.....
.....

Datum: .....

Podpis: .....

Název DP:

Postavení žen ve Starém zákoně

Vedoucí práce:

PhDr. Ing. Miloš Raban, Th.D.

Úvod:

Z hebrejských zákonů vyplývá, že v domácnosti měla žena důležité postavení a těšila se úctě. Postupem času však vznikla tendence připisovat muži významnější a ženě naopak podřadnější roli.

Cíl:

Cílem práce je odhalení významovosti role ženy v židovské společnosti tak, jak je zachycena ve Starém zákoně. Práce si klade za cíl specifikovat a analyzovat jednotlivé role žen a doložit je na konkrétních starozákonních postavách.

Požadavky:

Požadavkem práce bude rovněž využití zvolené problematiky ve vyučování na základních školách. Práce bude proto částečně zaměřena i didakticky – bude soustředěna na to, jakým způsobem lze téma aplikovat do výuky dětí na 2. stupni ZŠ, a to především ve formě projektového vyučování.

Literatura:

Bič, M. Ze světa starého zákona I., II. Praha: Kalich, 1986, 1989.
Císař, I. Žena v písmu svatém. Brno: Cesta, 1995.
Rendtorff, R. Hebrejská bible a dějiny. Praha: Vyšehrad, 1996.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum: 15. 5. 2007

Podpis: Alena Laifrová

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych zde s velkou úctou vyjádřila své poděkování vedoucímu méj diplomové práce, děkanovi Pedagogické fakulty Technické univerzity v Liberci, doc. PhDr. Ing. Miloši Rabanovi, Th.D.

Za cenné rady a především za mimořádně vstřícný a laskavý přístup velice děkuji také svému konzultantovi Ic.Lic. Michalu Podzimekovi, Th.D.

PhDr. Kateřině Váňové z Katedry českého jazyka a literatury Technické univerzity v Liberci děkuji za podnětné připomínky a kritický komentář k didaktické části, dále za zapůjčení výsledků svého šetření k výzkumnému projektu, který probíhá na Katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty TU a který se zaměřuje na znalosti literárních textů, vycházejících z Bible, u žáků základních škol.

Této příležitosti chci využít také k tomu, abych mohla poděkovat PhDr. Davidu Václavíkovi, Ph.D., vedoucímu Ústavu religionistiky na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně a vyučujícímu na Katedře filozofie Technické univerzity v Liberci, za to, že mi po celou dobu mého vysokoškolského studia napomáhá vytvářet si naprosto jasnou představu o tom, co znamená být dobrým učitelem.

Postavení žen ve Starém zákoně

RESUMÉ

Diplomová práce (=DP) se zabývá postavením žen v tehdejší judaistické společnosti tak, jak je zachycena ve Starém zákoně. DP analyzuje jednotlivé společenské role žen. Na těchto ženských rolích, které jsou představeny na konkrétních biblických postavách, se DP pokouší doložit specifickou úlohu ženy v patriarchální biblické společnosti. Dále je v DP analyzován vztah mezi mužem a ženou tak, jak je kodifikován v Mojžíšově zákoně. Didaktická část DP je soustředěna na využití zvolené tematiky při výuce žáků na 2. stupni ZŠ.

The Status of Women in the Old Testament

SUMMARY

Diploma Thesis (=DT) deals with the status of women in then judaical society just as it is recorded in the Old Testament. DT analyses individual social roles of women. DT tries to document specific role of woman in patriarchal biblical society on women roles, which are personated on concrete biblical characters. In DT is further analysed relation between man and woman just as it is codified in the Moses Testament. Didactic part of DT is focused on utilisation of chosen subject matter to education learners on the secondary school.

Die Stellung der Frauen im Alten Testament

ZUSAMMENFASSUNG

Diese Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Stellung der Frauen in der damaligen jüdischen Gesellschaft, so wie sie im Alten Testament verfaßt wurde. Die Diplomarbeit analysiert die einzelnen, gesellschaftlichen Rollen der Frauen. Auf diesen weiblichen Rollen, die auf den konkreten Bibelgestalten gedeutet werden. Die Arbeit hat versucht die spezifische Rolle der Frau in der patriarchalischen Bibelgesellschaft nachweisen. In der Arbeit wird die Beziehung zwischen Mann und Frau weiter analysiert, so wie sie im Mosis Testament kodifiziert wird. Der didaktische Teil der Diplomarbeit konzentriert sich auf die Ausnutzung der gewählten Thematik bei Unterricht der Schüler in Sekundarschulen.

OBSAH

1. ÚVOD	11
I. TEORETICKÁ ČÁST	13
2. TYPOLOGIE ŽENSKÝCH POSTAV	13
2.1. VYMEZENÍ PŘEDMĚTU ZKOUMÁNÍ	13
2.2. NEVĚSTA	14
2.2.1. VYMEZENÍ POJMU MOJŽÍŠŮV ZÁKON	16
2.2.2. NÁMLUVY	16
2.2.3. SVATBA	17
2.2.4. OBLEČENÍ NEVĚSTY	19
2.3. MANŽELKA	19
2.3.1. MONOGAMIE, POLYGAMIE	19
2.3.2. HLAVNÍ ŽENA	20
2.3.3. ROZVOD	21
2.3.4. CIZOLOŽSTVÍ	21
2.4. PANÍ DOMU	22
2.4.1. POSTAVENÍ ŽENY V DOMÁCNOSTI	22
2.4.2. BYDLENÍ	22
2.4.3. PRÁCE	23
2.4.4. OBLEČENÍ ŽEN	24
2.5. MATKA	25
2.5.1. DĚTI	26
2.5.2. PORODNÍ BÁBY	28
2.5.3. NEPLODNOST	29
2.5.4. JMÉNO PRO DÍTĚ	30
2.5.5. ÚCTA PROJEVOVANÁ RODIČŮM	31
2.5.6. POSTAVENÍ MATKY KRÁLE	32
2.6. DCERA	32

2.6.1. POSTAVENÍ DCERY V RODINĚ	33
2.6.2. POSTAVENÍ DCERY VE SPOLEČNOSTI	34
2.7. VDOVA	34
2.7.1. POSTAVENÍ VDOVY VE SPOLEČNOSTI	34
2.7.2. LEVIRÁTNÍ MANŽELSTVÍ	36
2.7.3. ŽENY A JEJICH ÚLOHA NA POHŘBECH	36
2.8. PROROKYNĚ	37
2.8.1. SOUDKYNĚ.....	39
2.8.2. PRÁVA ŽEN V IZRAELSKÉ SPOLEČNOSTI	39
2.9. CIZINKA	40
2.9.1. NEVĚSTKA	41
2.10. OTROKYNĚ	41
2.10.1. ZAJATKYNĚ	42
 3. PŮVOD PODŘAZENOSTI ŽENY VE STARÉM ZÁKONĚ	 43
3.1. HODNOTA ŽENY VYMEZENÁ MOJŽÍŠOVÝM ZÁKONEM	43
 4. ALEGORICKÉ ZOBRAZENÍ ŽENY V TEXTECH STARÉHO ZÁKONA	 44
4.1. NEGATIVNÍ ALEGORIE ŽENSKÝCH POSTAV	44
4.2. Kladná alegorie ženských postav	45
4.2.1. POSTAVA ŽENY V PÍSNI PÍSNÍ	46
 5. STAROZÁKONNÍ KNIHY SE JMÉNY ŽEN V NÁZVU	 47
 6. ZÁVĚR TEORETICKÉ ČÁSTI	 49
 II. PEDAGOGICKO-APLIKAČNÍ ČÁST.....	 51
 7. ZNALOSTI LITERÁRNÍCH TEXTŮ VYCHÁZEJÍCÍCH Z BIBLÉ U ŽÁKŮ ZÁKLADNÍCH ŠKOL	 51

8. STARÝ ZÁKON VE VYUČOVÁNÍ NA 2. STUPNI ZŠ	52
8.1. PROJEKTOVÁ METODA	52
8.2. VYMEZENÍ POJMU PROJEKT A JEHO CHARAKTERISTIKA	53
8.3. NÁVRH PROJEKTU	53
8.3.1. ZDŮVODNĚNÍ PROJEKTU	53
9. ZÁVĚR PEDAGOGICKO-APLIKAČNÍ ČÁSTI.....	59
PRAMENY.....	60
PŘÍLOHY.....	64

1. ÚVOD

Starý zákon zachycuje období, zahrnující přibližně necelá dvě tisíciletí dějin židovského národa. Po celou dobu jeho vzniku byla společnost ve světě starověkých orientálních kultur založena na patriarchálním principu, v němž byly ženy vůči mužskému pohlaví vnímány podřazeně. Podobně jako v ostatních starověkých zemích na Východě, zastávala vůči mužům podřazené postavení i žena v Izraeli.¹ V tehdejší babylonsko-asyrské společnosti byla žena chápána jako mužův majetek a někde možná i jako věc, u Židů byla však žena vždy vnímána jako samostatná lidská bytost. Přesto se domnívám, že patriarchální poměry panující v době Starého zákona silně ovlivnily a formovaly postavení, které v něm ženy zaujímají.

Motivací mojí práce se mimo jiné stala naprostá nedostupnost odborné literatury, která by se zabývala biblickými ženami, což mě jen utvrzuje v názoru, že ve srovnání s muži je význam žen ve Starém zákoně obecně opomíjen. Mým záměrem není vytvořit vyčerpávající religionistickou studii o úloze žen v tehdejší judaistické společnosti. Chci spíše jen poukázat na úlohu a význam ženy a pokusit se zachytit, jaké místo ve starozákonních textech určité typy žen zaujímají.

Na základě některých významných ženských společenských rolí, např. manželka či matka, se pokusím vytvořit typologii starozákonních ženských postav a v ní doložit jejich specifický význam a postavení. Každou kapitulu věnovanou určitému typu se také pokusím uvést biblickým veršem, který, podle mého názoru, co nejvýstižněji charakterizuje specifika příslušné společenské role ženy.

Část své práce jsem se rozhodla zaměřit na možnost pedagogického využití zvoleného tématu, protože znalost biblických textů považuji za důležitý předpoklad k pochopení naší kultury a civilizace. Žákům ve škole je důležité co nejvíce přiblížit a zpřístupnit biblické reálie, příběhy i konkrétní postavy. Při vytváření Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání se zvažovalo zařazení průřezového

---

¹ Léon–Dufour, Xavier a kol. Slovník biblické teologie. Řím: Velehrad: Křesťanská akademie, 1981, s. 639.

tématu Náboženská výchova. Předmět však akceptován nebyl, objevuje se pouze mezi předměty volitelnými.

S Biblí, konkrétně se Starým zákonem, se tak žáci na základních školách setkávají zejména při literární výchově, v menší míře v hodinách občanské nauky. Optimální způsob, jak velice nenásilnou a pro děti poutavou formou aplikovat tematiku Starého zákona do hodin občanské a literární výchovy, ale i do zeměpisu, dějepisu, českého i cizího jazyka, výtvarné, hudební popř. dramatické výchovy, nabízí projektové vyučování. V didaktické části své práce se proto mimo jiné pokusím i o stručnou charakteristiku této vyučovací metody. Připojím i návrh projektu pro práci s texty Starého zákona na 2. stupni základních škol, který by mohl přispět k prohloubení znalostí, dovedností i postojů žáků.

V didaktické části své práce se budu mimo jiné opírat o průběžné výsledky šetření k výzkumnému projektu, který v současné době probíhá na Katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Technické univerzity v Liberci. Tento projekt ověřuje, s jakými znalostmi, postoji a dalšími kompetencemi při práci s biblickými tématy a texty žáci ve škole disponují. Z projektu zatím nelze vyvodit přesné a spolehlivé závěry, z průběžných výsledků šetření však vyplývá např. to, že z konkrétních starozákonních postav u dětí naprosto dominují znalosti postav mužů. Tento fakt vnímám jako velkou výzvu a jen mě utvrzuje o vhodnosti výběru tématu svojí práce.

I. TEORETICKÁ ČÁST

2. TYPOLOGIE ŽENSKÝCH POSTAV STARÉHO ZÁKONA

2.1. VYMEZENÍ PŘEDMĚTU ZKOUMÁNÍ

Typologie ženských postav bude vytvářena pouze z tzv. kanonických knih Starého zákona. Pojem kánon v řečtině znamená míra, měřítko, pravidlo, ale i předpis.² V přeneseném významu se ho užívá pro označení závazného seznamu knih, které se dostaly do Bible jako do posvátného textu. Kromě kanonických knih existují ještě knihy tzv. deuterokanonické, neboli druhotné, a apokryfy. Texty Starého zákona jsou u Židů a křesťanů totožné, liší se však jejich uspořádání.³ Židé počítají v souboru kanonických knih Starého zákona 24 jednotlivých knih,⁴ křesťané 39. Jednotlivé knihy se dělí do kapitol a kapitoly do veršů. Rozdělení biblických knih na kapitoly je křesťanského původu. Zavedeno bylo po roce 1200 canterburským arcibiskupem Stephenem Langdonem, Židé jej převzali až na přelomu 15. a 16. století. Členění textu na verše je naopak původu židovského, křesťané jej převzali v druhé polovině 16. století.⁵

Veškeré citace biblického textu budou uváděny do závorek ve formě zkratky příslušné starozákonní knihy, dále odkazu na číslo její kapitoly a číslo verše. Seznam zkratek všech kanonických knih Starého zákona (podle ekumenického vydání Bible z roku 1985) je uveden v samostatné příloze v závěru práce.

Označení Starý zákon získává svůj význam až při postavení tohoto komplexu knih do kontrastu k Novému zákonu, který však za svoji svatou knihu uznávají už pouze křesťané. Starý zákon lze považovat za jediný literární pramen, z něhož můžeme čerpat

---

² Podzimek, Michal. Religionistika II. Judaismus a křesťanství. Liberec: Technická univerzita, 2006, s. 8.

³ Co by měl každý vědět o židovství. Praha: Kalich, 2000, s. 108.

⁴ Novotný, Adolf. Biblický slovník: R – Ž. (2). Praha: Kalich, 1992, s. 970.

⁵ Novotný, Adolf. Biblický slovník: R – Ž. (2). Praha: Kalich, 1992, s. 971.

informace o průběhu a souvislostech izraelských dějin,⁶ přestože se ve velice ojedinělých případech vyskytují zmínky o některých událostech v historii Izraele také např. v egyptských, babylonských, chetitských nebo asyrských textech. Starý zákon vznikl v průběhu více než tisíce let. Byl sepsán v hebrejštině, v několika zlomcích i v aramejštině, proto bývá někdy označován také jako „hebrejská bible“.⁷ K nejstarším psaným fragmentům, které jsou součástí starozákonních knih, patří např. Debořina píseň, pocházející pravděpodobně již z doby kolem 12. stol. př. Kr.⁸

2.2. NEVĚSTA

„Kdo našel ženu, našel dobro a došel u Hospodina zalíbení.“ (Př 18,22)

V patriarchálně uspořádané společnosti starověkého Izraele byla žena více než jako samostatná bytost vnímána jako mužův majetek. V Desateru přikázání je žena spolu s domem či např. otroky jednoznačně chápána jako součást mužova vlastnictví (Ex 20,17; Dt 5,21): „Nebudeš dychtit po ženě svého bližního ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec **po ničem, co patří** tvému bližnímu.“ (Ex 20,17).

K podřazenému postavení žen přispívalo jistě i to, že muž získával svoji manželku koupí.⁹ Ženich vyplácel otcí nevěsty tzv. „móhar“, neboli kupní cenu, jejíž výše byla obvykle stanovena na 50 stříbrných šekelů.¹⁰ Zásnuby staly právoplatnými po zaplacení částky. V případě, že by manžel v budoucnosti svoji ženu zavrhl, zůstával móhar jí,¹¹ pokud by však žena zemřela bezdětná, měl muž nárok na vrácení celé kupní ceny.¹²

---

⁶ Rendtorff, Rolf. Hebrejská bible a dějiny. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 21.

⁷ Co by měl každý vědět o židovství. Praha: Kalich, 2000, s. 108.

⁸ Novotný, Adolf. Biblický slovník: R – Ž. (2). Praha: Kalich, 1992, s. 971.

⁹ Allmen, Jean-Jacques von. Biblický slovník. Praha: Kalich, 1987, s. 46.

¹⁰ **ŠEKEL** představoval hebrejskou váhovou jednotku odpovídající hmotnosti 11,424 g stříbra. Klimeš, Lumír. Slovník cizích slov. Praha: SPN, 1981, s. 703.

¹¹ Slovník biblické kultury. Praha: Ewa Edition, 1992, s. 132.

¹² Bič, Miloš. Ze světa Starého zákona I. Praha: Kalich, 1986, s. 257.

Další možností, jak mohl muž získat nevěstu, bylo odpracovat si ji ve službě. Tento způsob se ve Starém zákoně objevuje zejména v příběhu o Jákobovi, který během dvou sedmiletých služeb získal postupně své dvě ženy, Leu a Ráchel: „Jákob si Ráchel zamiloval; proto řekl: ‚Budu ti sloužit sedm let za tvou mladší dceru Ráchel.‘ (...) Jákob tedy sloužil za Ráchel sedm let; (...). Potom řekl Jákob Lábanovi: ‚Dej mi mou ženu, má lhůta už uplynula.‘” (Gn 29,18-21).

Na námluvy mohl chodit sám ženich, ale častěji tak činil jeho zástupce, nebo ženichův otec.¹³ Výběr vhodné nevěsty byl velice zodpovědnou volbou. Důležité bylo zachovat čistotu židovského společenství a jeho tradic, zásadním problémem se tedy stávaly sňatky s cizinkami. Otázka smíšených sňatků je nastíněna v prorockých knihách, zejména u Ezdráše.¹⁴ Sňatek s cizinkou byl chápán jako zpronevěra vůči Bohu: „Zpronevěřili jsme se svému Bohu, když jsme si přivedli ženy cizinky z národů země.“ (Ezd 10,2); „Rozmnožili jste provinění Izraele.“ (Ezd 10,10).

Vzhledem k tomu, že žena zaujímal významné postavení při vedení svých potomků,¹⁵ musela mít rodina ženicha na paměti, že nevěsta bude jednou svým dětem předávat tradice a učit je Božím zákonům. U cizích žen vystávalo riziko, že do Izraele zanesou pohanské zvyklosti a uctívání svých vlastních božstev, což by se samozřejmě mohlo přenést i na jejich děti. V určitých situacích však ke sňatkům s cizinkami samozřejmě docházelo. Sňatky mohly mít např. svoje politické důvody a při nich byly nevěsty z cizí země nebo kmene naopak vyhledávány. Prostřednictvím sňatků s cizinkami rozšiřoval svoji moc např. král David.¹⁶

Když vyslal Abraham služebníka, aby našel vhodnou nevěstu pro svého syna, přikázal mu: „Nevezmeš pro mého syna ženu z dcer Kenaanců, v jejichž zemi sídlím. Půjdeš do domu mého otce a k mé čeledi a vezmeš odtamtud ženu pro mého syna.“ (Gn 24,37). Aby nedošlo ke smíšení s cizím národem, v tomto případě s Kenaanci, hledali pro Izáka nevěstu nejen v rámci jeho vlasti, ale dokonce i rodiny.¹⁷

¹³ Neumann, Stanislav Kostka. Dějiny ženy. Praha: Otakar II., 1999, s. 354.

¹⁴ Rendtorff, Rolf. Hebrejská bible a dějiny. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 97.

¹⁵ Skoblík, Jiří. Přehled křesťanské etiky. Praha: Karolinum, 1997, s. 162.

¹⁶ Bič, Miloš. Ze světa Starého zákona I. Praha: Kalich, 1986, s. 200.

¹⁷ Kuschel, Karl-Josef. Spor o Abrahama. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 42.

Vhodná nevěsta se tedy nezřídka hledala i mezi příbuznými. Muselo se však jednat o vzdálenější příbuzné, protože **Mojžíšovým zákonem** bylo přísně zakázáno ženit se s přímými příbuznými, např. se svojí matkou či sestrou, a to jak vlastní, tak i nevlastní: „Nikdo se nepřiblíží k některé ze svých blízkých příbuzných, aby odkryl její nahotu. (...) Jsou to blízké příbuzné. Byl by to mrzký čin.“ (Lv 18,6-17).

2.2.1. VYMEZENÍ POJMU MOJŽÍŠŮV ZÁKON

Toto označení se vztahuje na prvních pět knih Starého zákona, tedy na Pentateuch neboli Pět knih Mojžíšových, které byly vykládány jako Boží pokyny. Jak vyplývá z knihy Nehemjáš, Zákon lidu interpretovali zákoníci, kněží a levité.¹⁸ Židé ctili Mojžíšův zákon jako předpisy pocházející od Boha, proto pro ně byl naprosto závazný. V hebrejské tradici je tento knižní komplex dodnes označován jako „TORÁ“, neboli Zákon.¹⁹ K Mojžíšovu zákonu bude v souvislosti s právy a povinnostmi žen v textu práce ještě mnohokrát odkazováno.

2.2.2. NÁMLUVY

V rodině bylo zvykem, že se dcery vdávaly podle pořadí, v němž se narodily. Nejprve se tedy vdávala nejstarší dcera: „U nás není zvykem, aby se mladší vdávala dříve než prvorozená.“ (Gn 29,26). V dobách Starého zákona se dívky vdávaly velmi mladé. Obvyklý věk, kdy uzavíraly manželství, se pohyboval kolem dvanácti let.²⁰

Námluvy a tradiční zvyklosti, které se při nich dodržovaly, jsou vylíčeny např. v příběhu o Rebece, zachyceném v knize Genesis (Gn 24,10-67). Jak text napovídá, nevěstou se nezřídka stávala žena, kterou ženich nikdy před tím neviděl (Gn 24,62-67). Nevěsta obvykle dostávala od ženicha nebo od jeho zástupce dar. V případě Rebeky byl v podobě šperků - zlatého nosního kroužku a dvou náramků (Gn 24,22). Vzácné dary však obdržel i Rebečin bratr a matka. Ta, v porovnání s otcem, hraje v celém příběhu poměrně významnou roli. Namísto rodiny otce je zde např. zdůrazňována rodina matky: „Dívka odběhla a oznámila rodině své matky, co a jak se stalo.“ (Gn 24,28), což však

---

¹⁸ Encyklopedie Bible. (2.díl). M – Ž. Bratislava: Gemini, 1992, s. 701.

¹⁹ Cit. dílo, s. 701.

kontrastuje s patriarchálním uspořádáním rodiny. Za hlavu každé izraelské rodiny byl totiž jednoznačně považován otec. Svědčí o tom např. to, že ve Starém zákoně je pojem „rodina“ často ztotožňován s označením „dům otce“.²¹ Pozoruhodné rovněž je, že o tom, kdy se může nevěsta vydat z domu, rozhoduje v Rebečině příběhu matka, ne otec: „Ale její bratr a matka odpověděli: ‚Ať s námi dívka ještě nějaký čas zůstane, aspoň deset dní; potom půjde.‘“ (Gn 24,55).

Na příběhu Rebeky lze také doložit, že se někdy rodina mohla dívky zeptat, zda se sňatkem souhlasí: „Odvětili: ‚Zavoláme dívku a zeptáme se přímo jí.‘ Zavolali Rebeku a otázali se jí: ‚Půjdeš s tímto mužem?‘ Řekla: ‚Půjdu.‘“ (Gn 24,57-58). Podobné případy však v celém Starém zákoně tvoří spíše výjimku, protože přijmout, nebo odmítnout nabídku k sňatku mohl za svoji dceru pouze otec.²²

2.2.3. SVATBA

Svatební oslavy a veselí obvykle trvaly sedm dní. Na některých místech Starého zákona, např. v knize Genesis, se přímo hovoří o „svatebním týdnu“ (Gn 29,27). V knize Přísloví stojí, že „kdo našel ženu, našel dobro a došel u Hospodina zalíbení“ (Př 18,22), získat manželku tedy zřejmě nebylo úplnou samozřejmostí. Nevěsta byla všeobecně považována za velký důvod k radosti.²³

Nevěště a ženichovi je ve Starém zákoně věnována především Píseň písní. Přestože bývá vykládána zejména alegoricky,²⁴ a do kánonu Starého zákona se dostala pouze jako alegorie,²⁵ jedná se pravděpodobně o soubor starých milostných písní, které se zpívaly na svatbě, nebo v její předvečer.²⁶ Autorství Písně písní je připisováno králi Šalomounovi (Pís 1,1). Nevěsta, Šulamítka, a ženich, král Šalomoun, se v textu vzájemně oslovují, přirovnávají se např. k ovoci, rostlinám nebo živočichům: „Vydáváš

---

²⁰ Velké události biblické doby. Praha: Slovart, 1998, s. 151.

²¹ Rendtorff, Rolf. Hebrejská bible a dějiny. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 113.

²² Velké události biblické doby. Praha: Slovart, 1998, s. 151.

²³ Encyklopedie bible. (2.díl). M – Ž. Bratislava: Gemini, 1992, s. 426.

²⁴ O alegorickém výkladu Písně písní v této práci podrobněji pojednává kapitola „Alegorické zobrazení ženy v textech Starého zákona“.

²⁵ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: Podle ekumenického vydání z roku 1985. Praha: Biblická společnost, 1990, s. 619.

vůni jako sad s jablky granátovými, s výtečným ovocem, (...).“ (Pís 4,13); „(...) oči tvé jsou holubice pod závojem, (...).“ (Pís 4,1); „(...) jeho rty jsou lilie, z nichž kane tekutá myrha.“ (Pís 5,13). V Písni písní zaujímá žena výsostné postavení, vyzdvihována je její něha, krása a půvab. Za svatební text věnovaný nevěstě a ženichovi lze považovat i Žalm 45. Je v něm zachycen nejen popis vzhledu nevěsty, ale také třeba svatební průvod: „Královská dcera v celé své slávě již čeká uvnitř, svůj šat má protkaný zlatem. V zářivém oděvu ji vedou králi a za ní její panenské družky, k tobě je uvádějí. Průvod se ubírá v radostném jásotu, vstupuje v královský palác.“ (Ž 45,14-16).

Svatební průvod byl největší událostí celých svatebních oslav. Konal se navečer prvního dne a byl doprovázen hudbou, tancem a zpěvem. Ženich, kterého doprovázeli hosté, si při něm odváděl nevěstu zahalenou závojem z domu jejích rodičů do svého domu.²⁷ Celá sedmidenní svatební slavnost se odehrávala za přítomnosti většího počtu hostů.²⁸ Kromě hostiny, zpěvu či tance se při ní pro pobavení hostů např. i luštily hádanky, o čemž se zmiňuje kniha Soudců: „Samson jim řekl: ‚Chci vám dát hádanku. Jestli mi ji dokážete za sedm dní hostiny rozluštit a uhodnete její smysl, dám vám třicet košíl a třicaterý sváteční šaty.“ (Sd 14,12).

Podstatou svatebních obřadů bylo především veřejné uznání manželského svazku.²⁹ Od rodičů, a jak je zmíněno v knize Rút, i od svatebních hostů, dostával manželský pár požehnání. To vyjadřovalo nejen přání, aby nevěsta byla muži dobrou manželkou, ale především aby v budoucnu měla spoustu dětí, např.: „Kéž dá Hospodin, aby žena, která přichází do tvého domu, byla jako Ráchel a Lea, které obě zbudovaly dům izraelský. (...) Nechť je tvůj dům skrze potomstvo, které ti dá Hospodin z této dívky, (...).“ (Rt 4,12); „Sestro naše, buď matkou nesčíslných tisíců, tvé potomstvo ať obsadí bránu těch, kteří je nenávidí!“ (Gn 24,60). Vzhledem k obecně rozšířenému názoru o podřazeném významu žen se však důraz kladl především na syny: „Namísto otců budeš mít syny, učiníš je velmoži po celé zemi.“ (Ž 45,17).

---

²⁶ Slovník biblické kultury. Praha: Ewa Edition, 1992, s. 180.

²⁷ Encyklopedie bible. (2.díl). M – Ž. Bratislava: Gemini, 1992, s. 611.

²⁸ Cit. dílo, s. 611.

²⁹ Nový biblický slovník. Praha: Návrat domů, 1996, s. 581.

2.2.4. OBLEČENÍ NEVĚSTY

Doklady o různých částech slavnostního svatebního oděvu nevěsty lze nalézt na mnoha místech Starého zákona. Obvyklé bylo nošení závoje: „Vzala tedy roušku a zahalila se.“ (Gn 24,65). V Knize žalmů stojí, že nevěsta má: „Svůj šat protkaný zlatem. V zářivém oděvu ji vedou (...).“ (Ž 45,14-15). Z prorockých knih vyplývá, že nevěsty nosily také šperky a svatební pás: „(...) a jako nevěstu, která se kráší svými šperky.“ (Iz 61,10); „Může panna zapomenout na své šperky, nevěsta na svůj svatební pás?“ (Jr 2,32).

2.3. MANŽELKA

„Užívej života se ženou, kterou sis zamiloval, po všechny dny svého pomíjivého života.“ (Kaz 9,9)

Sňatkem se na podřazenosti ženy vůči mužům nic nezměnilo. Po svatbě žena přicházela do manželova domu a přijala jeho jméno.³⁰ Z poručnictví otce tak pouze přešla do poručnictví svého manžela, na jehož straně byla veškerá práva. Postavení ženy v manželství se částečně odvíjelo také podle toho, zda byla jedinou, nebo jednou z více manželových žen.

2.3.1. MONOGAMIE, POLYGAMIE

Za ideální stav se ve Starém zákoně považovala monogamie,³¹ což lze doložit zejména příběhem o stvoření Adama a Evy v knize Genesis. Aby člověk nebyl sám, stvoří Bůh muži jednu ženu (Gn 2,18). Ve Starém zákoně se však velice často objevují polygamní svazky. Muž mohl mít kromě jedné ženy ještě jednu, nebo i více žen vedlejších. V nejstarších dobách Starého zákona se často vyskytovalo hlavně

---

³⁰ Nový biblický slovník. Praha: Návrat domů, 1996, s. 580.

³¹ Cit. dílo, s. 1172.

dvojženství.³² Polygamie byla v dobách Starého zákona legitimní.³³ Pro muže navíc mohla mít i ekonomické důvody,³⁴ protože více žen a dětí samozřejmě představovalo více pracovních sil a pomocníků v domácnosti. Pro mnohoženství však byla Mojžíšovým zákonem stanovena určitá pravidla. Muž se např. nesměl oženit s dívkou a současně i s její matkou. Pokud by tak učinil, měli být všichni tři upáleni (Lv 20,14).

Pokud měl muž více žen, bylo přirozené, že měl jednu z nich radši než ostatní. Takových případů se ve Starém zákoně vyskytuje celá řada, např. Jákob miloval Ráchel více než Leu (Gn 29,30), podobně i Elkána, který měl také dvě ženy, Chanu a Peninu, miloval jednu z nich víc: „Elkána obětoval, dával své ženě Penině i všem jejím synům i dcerám díly z oběti, Chaně pak dával dvojnásobný díl, protože Chanu miloval.“ (1S 1,4-5). Na obdobné případy je pamatováno v Mojžíšově zákoně, v němž se řeší problematika dědictví synů těchto žen. Pokud by manželovi obě ženy, tedy milovaná i nemilovaná, porodily syna, ale prvorozeným by byl syn nemilované ženy, právo prvorozeného by patřilo jemu: „Vezme ohled na prvorozeného syna nemilované a dá mu dvojnásobný díl všeho, co má, protože on je prvotina jeho síly, jemu náleží právo prvorozenství.“ (Dt 21,15-18).

2.3.2. HLAVNÍ ŽENA

V případě polygamického manželství se mezi všemi manželkami těšila výsadnímu postavení hlavní žena. Představovala určitou záruku uspořádané domácnosti,³⁵ protože udržovala její správu a měla rozhodující slovo nad vedlejšími ženami. Vůči sobě navzájem zaujímal vedlejší ženy totožné postavení, vzhledem k hlavní ženě ale stály na nižším stupni, což bylo důležité především v otázce dědického práva synů.³⁶ Aby mohl otec svoji dceru, kterou provdával, označit za hlavní ženu, zříkal se určité části kupní ceny, kterou mu vyplácel ženich. Otec navíc mohl dát dceři i určitou výbavu, např. několik otrokyň, které zůstaly ženiným vlastnictvím i v případě, že by se s ní muž rozvedl.³⁷

³² Neumann, Stanislav Kostka. Dějiny ženy. Praha: Otakar II., 1999, s. 351.

³³ Encyklopedie Bible. (2.díl). M – Ž. Bratislava: Gemini, 1992, s. 676.

³⁴ Nová encyklopedie Bible. Praha: Balios, 2000, s. 96.

³⁵ Neumann, Stanislav Kostka. Dějiny ženy. Praha: Otakar II., 1999, s. 323.

³⁶ Encyklopedie Bible. (2.díl). M – Ž. Bratislava: Gemini, 1992, s. 676.

³⁷ Neumann, Stanislav Kostka. Dějiny ženy. Praha: Otakar II., 1999, s. 323.

2.3.3. ROZVOD

Na nerovnost mezi mužem a ženou v manželství poukazuje mimo jiné i možnost rozvodu. Muž se mohl se svojí manželkou rozvést z jakéhokoliv důvodu a navíc nebyl povinen se o ni postarat.³⁸ Pro zrušení manželství pouze stačilo, aby muž napsal své ženě rozlukový list a vykázal ji ze svého domu: „Když si muž vezme ženu a ožení se s ní, ona však u něho nenalezne přízeň, neboť na ní shledal něco odporného, napíše jí rozlukový list, dá jí ho do rukou a vykáže ji ze svého domu.“ (Dt 24,1). Potom se žena mohla vdát za jiného muže.

Žena se ze své vlastní vůle nikdy rozvést nemohla.³⁹ Měla však právo domáhat se ochrany své vlastní rodiny,⁴⁰ a to především v případě, že její soužití s mužem bylo nesnesitelné. I v takových případech však zůstávala na muži závislá, protože dokud jí manžel nevydal rozlukový list, nesměla uzavřít nový sňatek. Rozvedené ženy však byly chráněny Mojžíšovým zákonem, rovněž děti těchto žen byly nabádány k tomu, aby svou matku respektovaly.⁴¹

2.3.4. CIZOLOŽSTVÍ

Od vdané ženy se vyžadovala naprostá věrnost. Na případné cizoložství bylo pohlíženo jako na porušení manželových práv,⁴² mimo jiné i proto, že manželka byla považována za mužův majetek. Šesté přikázání Desatera cizoložství výslovně zakazuje (Ex 20,14; Dt 5,18). Zatímco žena musela být svému manželovi naprosto věrná, muži bylo zakázáno pouze cizoložství s vdanou ženou. Vdané ženě, která se cizoložství dopustila, hrozila smrt: „Když bude přistižen muž, že ležel s vdanou ženou, oba zemřou: muž, který ležel se ženou, i ta žena.“ (Dt 22,22). Hebrejšтина, původní jazyk Starého zákona, však nedělá rozdíl mezi vdanou a zasnoubenou ženou.⁴³ Je proto nutné zdůraznit, že za cizoložství se trest smrti vztahoval nejen na vdanou, ale i na zasnoubenou ženu.

---

³⁸ Encyklopedie Bible. Praha: Knižní klub, 1997, s. 162.

³⁹ Encyklopedie Bible. (2.díl). M – Ž. Bratislava: Gemini, 1992, s. 542.

⁴⁰ Novotný, Adolf. Biblický slovník: R – Ž. (2). Praha: Kalich, 1992, s. 786.

⁴¹ Encyklopedie bible. Praha: Knižní klub, 1997, s. 162.

⁴² Skoblík, Jiří. Přehled křesťanské etiky. Praha: Karolinum, 1997, s. 200.

U proroka Ezechiela je vylíčeno potrestání ženy obviněné z cizoložství: „Budu tě soudit podle právních ustanovení o cizoložnicích a vražednicích a vydám tě krveprolití v rozhořčení a žárlivosti. (...) Pak na tebe přivedou shromáždění, budou tě kamenovat kameny a sekat svými meči.“ (Ez 16,38-40). Problematika cizoložství prolíná např. příběhem Bat-šeby a krále Davida, který je zachycen ve Druhé knize Samuelově (2 S 11,3-27).

2.4. PANÍ DOMU

„Moudrá žena buduje svůj dům, kdežto pošetilá jej vlastníma rukama boří.“
(Př 14,1)

2.4.1. POSTAVENÍ ŽENY V DOMÁCNOSTI

Žena sice byla svému manželovi podřízená, v rámci své domácnosti však byla ctěna a respektována. Výsostné postavení zaujímal paní domu zejména vůči svým otrokyním, měla nad nimi rozhodující slovo a dávala jim příkazy nutné k zajištění chodu domácnosti, např.: „Ještě za noci vstává dát potravu svému domu a příkazy služkám.“ (Př 31,15). Žena byla jako paní domu také obecně akceptována společností. Dokládají to např. slova z První knihy Královské: „(...) syn té ženy, paní domu.“ (1 Kr 17,17). V souvislosti s domácností zmiňuje ženu jako důležitou osobu na mnoha místech zejména kniha Přísloví, např.: „Nebojí se o svůj dům, když sněží, celý její dům je oblečen do dvojího šatu.“ (Př 31,21) či „Pozorně sleduje chod svého domu a chleba lenosti nejí.“ (Př 31,27).

2.4.2. BYDLENÍ

Bydlení v kamenných domech se objevuje až v období po usazení Izraele v Kenaanu.⁴⁴ V nejstarších dobách Starého zákona bydleli Izraelci v přenosných

---

⁴³ Slovník biblické kultury. Praha: Ewa Edition, 1992, s. 45.

⁴⁴ Bič, Miloš. Ze světa Starého zákona I. Praha: Kalich, 1986, s. 148.

stanech. Ženy v nich měly vyhrazeno místo v zadní části, mohly však mít i stan vlastní.⁴⁵ Z významných ženských postav měla svůj vlastní stan např. Sára. V knize Genesis se můžeme dočíst, že po Sárině smrti do něj přivedl Izák svoji nevěstu: „Izák pak uvedl Rebeku do stanu své matky Sary.“ (Gn 24,67). Bydlení ve stanech souviselo s kočovným způsobem života. Lidé tehdy považovali svůj pobyt v určitém místě pouze za něco přechodného a upínali se k zaslíbené zemi, v níž budou jednou mít stálý domov: „A tobě i tvému potomstvu dávám do věčného vlastnictví zemi, v níž jsi hostem, tu celou zemi kenaanskou.“ (Gn 17,8).

2.4.3. PRÁCE

Na základě třetího přikázání Desatera ženy, stejně jako muži, sedmého dne, tedy v sobotu, nepracovaly. Toto přikázání se vztahovalo na všechny osoby ženského pohlaví, tedy i na dcery a otrokyně: „(...) sedmý den je den odpočínutí Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty ani tvůj syn a tvá dcera ani tvůj otrok a tvá otrokyně (...).“ (Ex 20,10). Zajímavé však je, že z výčtu všech členů domácnosti není jako jediná výslovně zmiňována manželka, paní domu.

Ženám náležela především péče o domácnost. S obvyklými pracovními činnostmi žen ve Starém zákoně nás podrobně seznamuje např. kniha Přísloví (Př 31,10-30). Ženy zajišťovaly a připravovaly pokrmy pro všechny členy domácnosti, jejich každodenní prací bylo např. pečení chleba. Pekly ho otrokyně nebo hospodyně.⁴⁶ Při přípravě jídla se muselo dbát na rituální čistotu a bylo nutné dodržovat předpisy Mojžíšova zákona (Lv 11,2-47; Dt 14,3-21), které výslovně zakazovaly např. konzumaci vepřového masa (Dt 14,8). Některé domácnosti si najímaly i vlastní kuchařky a pekařky: „Také dcery vám vezme za mastičkářky, kuchařky a pekařky.“ (1S 8,13). Hotové pokrmy pro všechny členy domácnosti nosili na stůl otroci nebo ženy, pronášení modlitby před jídlem bylo vyhrazeno mužům.⁴⁷

---

⁴⁵ Bič, Miloš. Ze světa Starého zákona I. Praha: Kalich, 1986, s. 148.

⁴⁶ Encyklopedie Bible. (2.díl). M-Ž. Bratislava: Gemini, 1992, s. 473.

⁴⁷ Novotný, Adolf. Biblický slovník: A – P. (1). Praha: Kalich, 1992, s. 674.

Ženy se však nevyhýbaly ani těm nejtěžším fyzickým pracím. Prací výhradně pro ženy bylo např. čerpání vody pro domácí potřebu.⁴⁸ Vzhledem k vysokým teplotám, které přes den panovaly a které neumožňovaly vykonávat příliš namáhavé činnosti, se tak nejtěžším pracím mohly věnovat zejména k večeru: „Bylo to navečer, v době, kdy ženy vycházejí čerpat vodu.“ (Gn 24,11).

Je pozoruhodné, že **čerpání vody** a různá **setkání u studní** se ve Starém zákoně objevují poměrně často v souvislosti s osudem některé z významných ženských postav. Na pozadí příběhu z knihy Genesis, v němž došlo k seznámení Rebeky s Eliezerem, hledajícím vhodnou nevěstu pro Izáka, stálo setkání u studny při čerpání vody: „Rychle vylila vodu ze svého džbánu do napajedla a znovu odběhla ke studni čerpat, aby napojila i všechny jeho velbloudy. Muž ji přitom mlčky pozoroval, aby poznal, zda Hospodin dává jeho cestě zdar, či nikoli.“ (Gn 24,20-21). Podobně se i Mojžíš seznámil se svojí manželkou Siporou: „Mojžíš (...) posadil se u studny. Midjánský kněz měl sedm dcer. Ty přišly, vážily vodu a plnily žlaby, aby napojily stádo svého otce.“ (Ex 2,15-16). U studny se odehrává i významný příběh, v němž se Hospodinův posel zjeví Sárině otrokyni Hagar, která je na útěku od své paní, a přislíbí jí bohaté potomstvo: „Nalezl ji Hospodinův posel ve stepi nad pramenem vody, (...). Proto se ta studně nazývá Studnicí Živého, který mě vidí; je mezi Kádešem a Beredem.“ (Gn 16,7-14).

Kniha Přísloví dále zmiňuje, že běžnou prací žen bylo také zpracování vlny a lnu, předení, výroba příkrývek, zhotovování plátna, zajištění oděvů pro členy domácnosti včetně výroby pásů, které následně prodávaly kupcům (Př 31,13-24). Pásky tvořily důležitou součást oděvů mužů i žen.⁴⁹ Ve Starém zákoně se vyskytuje celá řada zmínek o jednotlivých typech ženského oblečení.

2.4.4. OBLEČENÍ ŽEN

Ve společnosti všeobecně platil zákaz zaměňovat mužský a ženský oděv: „Žena na sebe nevezme, co patří muži, a muž neobleče, co nosí žena.“ (Dt 22,5). Výhradně

⁴⁸ Novotný, Adolf. Biblický slovník: R – Ž. (2). Praha: Kalich, 1992, s. 1004.

⁴⁹ Novotný, Adolf. Biblický slovník: A – P. (1). Praha: Kalich, 1992, s. 595.

ženskou součástí oděvu byla např. loktuška, zvláštní druh šály, oproti tomu nošení např. pečetního prstenu, hole či zbraně se vztahovalo pouze na muže.⁵⁰

Ženy se mezi sebou navzájem odlišovaly oblečením zejména na základě svého rozdílného společenského postavení a v závislosti na různých životních událostech a etapách. Ve Starém zákoně se vyskytují doklady o zvláštním typu oděvu pro nevěsty, vdovy, ale např. i královské dcery, které nosily „pestře tkanou suknicí; takové řízy totiž oblékaly královské dcery panny“ (2 S 13,18). Oděvem se odlišovaly např. i nevěstky, které se zahalovaly závojem: „(...) považoval ji za nevěstku, protože si zastřela tvář.“ (Gn 38,15). O nejrůznějších druzích **doplňků** ženských oděvů se lze dočíst zejména v knize Izajáš. Patří mezi ně „okrasné nákotníky, náčelky a půlměsíčky, náušnice, náramky a závojíčky, čelenky a řetízky, stužky, talismany a amulety, prsteny a nosní kroužky, slavnostní roucha a přehozy, šátky a váčky, zrcátka a košilky, turbany a řízy“ (Iz 3,18-23). V tomto případě jsou šperky zmiňovány v souvislosti s rozmařilostí žen.⁵¹ Běžné bylo nošení sandálů, i když vzhledem k horkému klimatu chodili lidé často bosí. Dochovaly se i doklady o tom, že ženy nosily také uzavřené boty.⁵²

2.5. MATKA

„... matkou nepohrdej, když zestárla.“ (Př 23,22)

Matky zaujímají ve Starém zákoně význačné postavení. Dokladem je mimo jiné i to, že pojem „matka“ je často užíván jako výsadní titul. Za matku všech živých je považována Eva: „Člověk svou ženu pojmenoval Eva, protože se stala matkou všech živých.“ (Gn 3,20). Jako výsada je označení „matka“ spojováno dále např. se Sárrou, která bývá tradičně označována za matku Izraele.⁵³

⁵⁰ Novotný, Adolf. Biblický slovník: A – P. (1). Praha: Kalich, 1992, s. 535.

⁵¹ Císař, Ivo. Žena v Písmu svatém. Brno: Cesta, 1995, s. 66.

⁵² Encyklopedie Bible. (2.díl). M – Ž. Bratislava: Gemini, 1992, s. 444.

⁵³ Kuschel, Karl-Josef. Spor o Abrahama. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 38.

Prvořadým úkolem vdané ženy bylo rodit děti, a to především syny.⁵⁴ K povinnostem ženy však samozřejmě patřila i péče o děti, včetně jejich výchovy a vzdělávání. „Kultický život starého Izraele měl silně pedagogický podklad“,⁵⁵ na vzdělávání dětí byl v rodině byl kladen silný důraz. Děti vyučovala nejprve matka, výuku starších dětí přejímal otec, oba však svým dětem předávali zejména znalosti náboženství a dějin Izraele.

2.5.1. DĚTI

O obvyklé délce lidského života ve Starém zákoně vypovídá např. devadesátý žalm, v němž stojí, že: „Počet našich let je sedmdesát roků, jsme-li při síle, pak osmdesát, (...)“ (Ž 90,10), u dětí se však vyskytovala velmi vysoká kojenecká úmrtnost,⁵⁶ proto bylo pro rodinu důležité, aby žena měla dětí co nejvíce. Největší význam pro rodinu měli synové, zejména prvorozený. Nejstarší syn zastupoval otce v případě jeho úmrtí a přejímal všechna jeho práva i povinnosti,⁵⁷ zároveň dědil i dvojnásobný podíl veškerého majetku. Mužští potomci byli důležití také proto, že se stávali pokračovatelé rodinného jména.⁵⁸ Izraelci věřili, že rodové jméno uchovává duši předků.⁵⁹ Ve víře, že rodové jméno nezanikne, se k synům a vnukům upínali také staří lidé, o čemž svědčí např. slova z knihy Přísloví: „Korunou starců jsou vnuci, (...)“ (Př 17,6).

Dcera pro rodinu takový význam neměla. Ženy po svatbě totiž přijímaly mužovo jméno, což dokládá např. úryvek z knihy Izajáš: „Sedm žen se chytí jednoho muže v onen den. Řeknou: ‚Budeme jíst vlastní chléb a odívat se vlastními šaty, jenom ať se jmenujeme tvým jménem, zbav nás naší potupy.‘“ (Iz 4,1). Rodině tedy hrozilo, že nebude-li mít mužské potomky, její jméno zanikne. Žena v rodině dosáhla úcty teprve ve chvíli, kdy porodila syna, protože rodině už pak nehrozil zánik.⁶⁰

---

⁵⁴ Ulanov, Ann Belford. *Pramatky Ježíše Krista*. Praha: One Woman Press, 2003, s. 31.

⁵⁵ Novotný, Adolf. *Biblický slovník: A – P*. (1). Praha: Kalich, 1992, s. 126.

⁵⁶ *Encyklopedie Bible*. Praha: Knižní klub, 1997, s. 194.

⁵⁷ Novotný, Adolf. *Biblický slovník: R – Ž*. (2). Praha: Kalich, 1992, s. 786.

⁵⁸ *Nová encyklopedie Bible*. Praha: Balios, 2000, s. 99.

⁵⁹ Novotný, Adolf. *Biblický slovník: R – Ž*. (2). Praha: Kalich, 1992, s. 785.

⁶⁰ Novotný, Adolf. *Biblický slovník: R – Ž*. (2). Praha: Kalich, 1992, s. 786.

Za významnou událost v životě ženy byl považován porod dítěte. Rození dětí bylo chováno ve velké vážnosti.⁶¹ Těhotné ženy byly chráněny Mojžíšovým zákonem, v němž je stanoveno, že za ublížení těhotné ženě, které by vedlo k potratu, musí pachatel zaplatit pokutu, jejíž výši by stanovil manžel. Pokud někdo způsobil dokonce úmrtí těhotné ženy, musel sám zemřít (Ex 21,22-23). Porod prvorozeného syna byl pro ženu tak zásadní událostí, že se jí při něm dokonce změnilo jméno na „Matka onoho syna“.⁶² Děti byly považovány za majetek Boha, ne člověka.⁶³ Doklad tohoto přesvědčení se vyskytuje např. v Žalmech: „Hle, synové jsou dědictví od Hospodina, mzdou od něho plod lůna.“ (Ž 127,3).

Činnosti a rituály obvykle doprovázející narození dítěte jsou dopodrobna zachyceny např. v knize **Ezechiel**. V ní prorok promlouvá k ženě, která symbolizuje město Jeruzalém. Vyčítá jí, že se provinila vůči Hospodinu, který ji zachránil a ujal se jí, když byla v den svého narození pohozena v poli: „A tvoje narození? V den tvého narození nebyla odříznuta tvá pupeční šňůra, nebyla jsi umyta vodou, abys byla čistá, nebyla jsi potřena solí ani zavínuta do plének.“ (Ez 16,4). I přes negativní vylíčení událostí je z knihy Ezechiel patrné, že obvyklé bylo např. potírat novorozence solí. Sůl měla ve starověku náboženský význam, lidé ji vnímali jako „symbol trvanlivosti, věrnosti a pohostinnosti“,⁶⁴ věřilo se také, že sůl zahání zlé duchy. Zvyk potírat těla novorozenců ve snaze uchránit je před zlými vlivy byl silně rozšířen a zachoval se až do dnešních dnů, např. arabské matky třou své novorozené děti hlínou nebo pískem i v současnosti.⁶⁵

Na nerovnost mezi mužem a ženou poukazuje např. to, že pokud žena porodila chlapce, byla považována za nečistou celkem čtyřicet dní (Lv 12,2-8). Narodilo-li se jí ale děvče, trvala ženina nečistota dvojnásobně dlouhou dobu, tedy osmdesát dní (Lv 12,5). Narození dcery, oproti narození syna, znemožnilo ženě na dvojnásobně dlouhou dobu vcházet do svatyně a dotýkat se všeho, co bylo považováno za svaté (Lv 12,4).

---

⁶¹ Nový biblický slovník. Praha: Návrat domů, 1996, s. 1081.

⁶² Encyklopedie Bible. Praha: Knižní klub, 1997, s. 164.

⁶³ Novotný, Adolf. Biblický slovník: A – P. (1). Praha: Kalich, 1992, s.125.

⁶⁴ Novotný, Adolf. Biblický slovník: R – Ž. (2). Praha: Kalich, 1992, s. 1014.

⁶⁵ Novotný, Adolf. Biblický slovník: A – P. (1). Praha: Kalich, 1992, s. 126.

Po uplynutí této doby musela žena provést očišťovací oběť, ta však byla stejná jak při narození syna, tak dcery. Jako oběť za znečištění po porodu měla žena obětovat jehně jako zápalnou oběť a holoubě nebo hrdličku jako oběť za hřích. V případě že si nemohla pořídit jehně, musela obětovat dvě hrdličky nebo dvě holoubata, jedno z nich k oběti za hřích a druhé jako oběť zápalnou (Lv 12,6-8).

2.5.2. PORODNÍ BÁBY

Z různých míst Starého zákona vyplývá, že ženě při porodu obvykle pomáhala jiná žena, označovaná např. v knize Genesis jako „porodní bába“: „Když těžce rodila, pravila jí porodní bába: ‚Neboj se, máš zase syna.‘“ (Gn 35,17).

K ženám pomáhajícím při porodu se váže vyprávění z první kapitoly v knize Exodus, které dokládá, že zdaleka ne všechny ženy jsou ve Starém zákoně líčeny jen jako pasivní osoby zcela podléhající autoritě mužů. V příběhu stojí, že hebrejským porodním bábám egyptský král poručil, aby v případě, že se hebrejské ženě narodí syn, dítě zabily. „Avšak porodní báby se bály Boha a rozkazem egyptského krále se neřídily. Nechávaly hochy naživu. (...) Bůh pak těm porodním bábám prokazoval dobrodiní a lid se množil a byl velmi zdatný. Protože se porodní báby bály Boha, požehnal jejich domům.“ (Ex 1,17-21). Tyto ženy se řídily pouze vlastní vírou a přesvědčením. Přestože se vzepřely autoritě muže a neuposlechly jeho nařízení, je jejich jednání, vzhledem k lidu Izraele, posuzováno jako správné. Čin těchto odvážných žen „sehrál významnou úlohu v dějinách Izraele“.⁶⁶ V souvislosti s tímto příběhem je důležité také zdůraznit, že král nařídil zabít pouze hochy. Děvčatům nepřisuzoval žádnou důležitost, proto je nechával naživu: „Když budete pomáhat Hebrejkám při porodu a při slehnutí zjistíte, že je to syn, usmrťte jej; bude-li to dcera, ať si je naživu.“ (Ex 1,16).

V některých rodinách byla pro výchovu dětí, a to jak dcer, tak synů, najímána i **chůva**. Chůvám byla prokazována zvláštní úcta.⁶⁷ Z významných starozákonních žen měla svoji chůvu např. Rebeka: „Propustili tedy svou sestru Rebeku a její chůvu (...)“ (Gn 24,59) nebo: „Zde zemřela Rebečina chůva Debora (...)“ (Gn 35,8).

⁶⁶ http://www.religioustolerance.org/ofe_bib11.htm (20. 1. 2007)

Dítě bylo obvykle kojeno dva až tři roky.⁶⁸ Jeho odstavení bylo vnímáno jako významný okamžik, proto jej doprovázela rodinná slavnost, např.: „Dítě rostlo a bylo odstaveno. V den, kdy Izáka odstavili, vystrojil Abraham velké hody.“ (Gn 21,8). Taková sláva se však patrně prokazovala pouze synům, v případě dcer se podobné slavnosti nekonaly.⁶⁹

2.5.3. NEPLODNOST

V manželství záviselo postavení ženy na tom, zda měla děti. Děti byly považovány za výraz Božího požehnání, neplodnost za výraz Božího prokletí.⁷⁰ Neplodnost byla v Izraeli chápána nejen jako největší Boží trest, který mohl člověka postihnout,⁷¹ ale považovala se i za důvod k rozvodu.⁷² Pro vdanou ženu proto bylo největší tragédií, pokud děti mít nemohla.

U Židů se nevyskytovala právně kodifikovaná forma osvojení.⁷³ Pokud žena zůstávala neplodná, mohla se stát matkou prostřednictvím své otrokyně. Žena mohla propůjčit manželovi svoji otrokyni a její dítě potom vydávat za své. Jednalo se o tzv. „rození do klína“.⁷⁴ Otrokyně porodila dítě do klína své paní a ta je potom považovala za své vlastní. Tento princip můžeme ve Starém zákoně nalézt např. u obou Jákobových žen, Ráchel i Ley: „Ráchel (...). Odvětila: ‚Tu je má otrokyně Bilha; vejdi k ní! Porodí na má kolena, a tak i já budu mít z ní syny.‘“ (Gn 30,1-3); „Když Lea viděla, že přestala rodit, vzala svou služku Zilpu a dala ji Jákobovi za ženu. Také Lejina služka Zilpa porodila Jákobovi syna.“ (Gn 30,9-10).

2.5.3.1. Slib za potomka

Neplodnost byla vnímána jako velká potupa a zavdávala důvod k posměchu, např. Chana, jedna z ženských starozákonních postav, za ni byla od druhé ženy svého

---

⁶⁷ Novotný, Adolf. Biblický slovník: A – P. (1). Praha: Kalich, 1992, s. 241.

⁶⁸ Cit. dílo, s. 471.

⁶⁹ Bič, Miloš. Ze světa Starého zákona I. Praha: Kalich, 1986, s. 260.

⁷⁰ Nový biblický slovník. Praha: Návrat domů, 1996, s. 661.

⁷¹ Novotný, Adolf. Biblický slovník: A – P. (1). Praha: Kalich, 1992, s. 493.

⁷² Nový biblický slovník. Praha: Návrat domů, 1996, s. 661.

⁷³ Allmen, Jean-Jacques von. Biblický slovník. Praha: Kalich, 1987, s. 9.

⁷⁴ Slovník biblické kultury. Praha: Ewa Edition, 1992, s. 83.

manžela neustále urážena a ponižována (1 S 1,6). Ve Starém zákoně se objevují doklady toho, že některé bezdětné ženy skládaly Bohu slib za potomka. Takový slib složila i Chana: „Řekla: „Hospodine zástupů, jestliže opravdu shlédneš na ponížení své služebnice a rozpomeneš se na mne, jestliže na svou služebnici nezapomeneš, ale daruješ své služebnici mužského potomka, daruji jej tobě, Hospodine, na celý život (...).“ (1 S 1,9-11).

Ve Starém zákoně se vyskytuje celá řada dalších žen, např. Sára nebo Rebeka, které zůstávaly dlouho bezdětné a které buď ony nebo jejich manžel prosili Boha o pomoc: „Žena Abrahamova se jmenovala Sárá (...) byla neplodná, neměla dítě.“ (Gn 11,29-30); „Hospodin navštívil Sáru, jak řekl, a splnil jí, co slíbil. Sára otěhotněla a Abrahamovi, ačkoli byl stár, porodila syna v čase, který mu Bůh předpověděl.“ (Gn 21,1-2). Podobně je tomu i u Rebeky, která porodila dokonce dvojčata, Ezaua a Jákoba: „Izák prosil Hospodina za svou ženu, protože byla neplodná. Hospodin jeho prosby přijal, a jeho žena Rebeka otěhotněla.“ (Gn 24,21). Zajímavé je, že se neplodné ženy v těchto příbězích později dočkaly narození mužského potomka. Vnímaly to jako obzvlášť velký dar, protože synové měli pro rodinu nesrovnatelně větší význam než dcery.

2.5.4. JMÉNO PRO DÍTĚ

Ve Starém zákoně se vyskytuje několik případů, v nichž jméno dítěti dává otec, např. král David pojmenoval svého syna Šalomouna (2 S 12,24). Obvyklé však bylo, že jméno svým dětem, synům i dcerám, vybírala a dávala matka, a to hned po narození.⁷⁵ Jméno se dítěti nedávalo jen podle toho, zda se rodičům líbilo, vybíralo se naopak s velkou zodpovědností, protože se stávalo nositelem určitého významu. Jméno mohlo vyjadřovat např. vzhled novorozence či okolnosti doprovázející jeho narození. Takto vybrala např. Chana, jedna ze dvou Elkánových manželek, jméno pro svého syna Samuela, jehož jméno znamená „Vyslyšel Bůh“ (1 S 20). Chana, která zůstávala dlouho bezdětná, vysvětluje, proč zvolila pro svého vymodleného syna právě toto jméno takto: „Vždyť jsem si ho vyprosila od Hospodina.“ (1S 20). Ráchel s Leou vybraly jména jak

---

⁷⁵ Nový biblický slovník. Praha: Návrat domů, 1996, s. 1172.

pro syny, které samy porodily, tak i pro ty, které získaly prostřednictvím svých otrokyň Bilhy a Zilfy (Gn 30,6-24). V knize Rút je zmíněno, že syna, který se narodil Noemi, pojmenovaly dokonce její sousedky (Rt 4,17), což jen dokládá, že výběr jména pro dítě náležel zejména ženám.

2.5.5. ÚCTA PROJEVOVANÁ RODIČŮM

Jak matka, tak otec, se od svých dětí těšili vysoké úctě, což mělo především náboženské důvody. Vzpoura vůči otci by byla vnímána jako vzpoura vůči Bohu, kterého otec v rodině zastupoval.⁷⁶ Jakékoliv opovrhování rodiči a neúcta k nim byly velmi tvrdě trestány. V Mojžíšově zákoně je např. stanoveno, že pokud by někdo uhodil svého otce nebo matku, musí zemřít (Ex 21,15). Stejný trest čekal i na toho, kdo by rodičům „zlořečil“ (Ex 21,17). Přestože podle čtvrtého z Desatera přikázání, které zní: „Cti svého otce i matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.“ (Ex 20,12), vyplývá, že děti měly v rodině prokazovat stejnou úctu jak matce, tak otci, měla údajně „úcta k otci přednost před úctou k matce“.⁷⁷

Odpovědnost za dítě nespočívala pouze na hlavě rodiny, tedy na otci, ale za své dítě byla stejnou měrou odpovědná i žena. Dokládá to např. nařízení v Páté knize Mojžíšově, v níž je uvedeno, že pokud by syn neposlouchal ani otce, ani matku, měli jej oba rodiče vyvést k branám města, kde mělo být jejich dítě ukamenováno (Dt 21,18). V Knize přísloví jsou však rodiče nabádáni k tomu, aby „trestali syna, dokud je naděje, a nechtěli mu přivodit smrt.“ (Př 19,18). Celá řada napomenutí a příkazů je v Knize přísloví určena také dětem, např.: „Poslouchej otce, on tě zplodil, a matkou nepohrdej, když zestárla.“ (Př 23,22) „Můj synu, poslouchej otcovo kárání a matčíným poučováním neopovrhuj.“ (Př 1,8)

Ve Starém zákoně lze za příklad naprosté poslušnosti vůči svým rodičům, v tomto případě vůči otci, uvést příběh **dcery Jiftácha Gileádského**, zachycený v 11. kapitole knihy Soudců. Dcera bezvýhradně uposlechla svého otce, i když věděla, že se vydává dokonce na smrt: „Ona mu odpověděla: „Můj otče, když ses svými ústy zavázal

---

⁷⁶ Novotný, Adolf. Biblický slovník: A – P. (1). Praha: Kalich, 1992, s. 126.

Hospodinu, učiň se mnou, co jsi vyřkl, za to, co Hospodin pro tebe učinil, (...).“ (Sd 11,36).

2.5.6. POSTAVENÍ MATKY KRÁLE

Zcela mimořádné postavení zaujímají ve Starém zákoně matky králů. Je pozoruhodné, že v rodokmenech (např. v Druhé knize Paralipomenon) jsou na některých místech jmenovitě zmiňovány a zdůrazňovány spíše matky než otcové králů, např.: „Amasjáš se stal králem v pětadvaceti letech a kraloval v Jeruzalémě dvacet devět let. Jeho **matka** se jmenovala Jóadan a byla z Jeruzaléma.“ (2 Pa 25,1). Je to však zřejmě způsobeno tím, že na celém starověkém východě se matky králů těšily zvláštnímu postavení.⁷⁸

Ve Starém zákoně je zachyceno, že mimořádné úctě se těšila např. matka krále Šalomouna **Bat-šeba**. Bat-šeba dokázala prosadit svou vůli nad svým mužem, králem Davidem. Přiměla ho, aby jako svého nástupce na trůn dosadil jejich syna Šalomouna, přestože měl na trůn nárok Adonijáš, syn Chagíty (1 Kr 11-30). Bat-šeba si na králi vymohla své přání, přesto však na znamení úcty vůči králi Davidovi „padla na kolena, poklonila se tváří k zemi a řekla: „Ať navěky žije král David, můj pán.““ (1 Kr 1,31). Jako žena se těšila tak vysoké úctě, že se jí dokonce sám král klaněl a posadil ji po své pravici: „A Bat-šeba šla ke králi Šalomounovi, (...). Král jí vyšel vstříc a poklonil se jí. Pak se posadil na svůj trůn. I králově matce přistavili trůn a ona se posadila po jeho pravici.“ (1 Kr 2,19).

2.6. DCERA

„Dcery sijónské se vypínají, chodí s pozdviženou šíjí, svůdně hledí, cupitavě chodí, na nohou jim chřestí nákotníky. Panovník proto zachvátí téměř dcer sijónských prašivinou, Hospodin obnaží jejich spánky.“ (Iz 3,16)

---

⁷⁷ Velké události biblické doby. Praha: Slovart, 1998, s. 151.

⁷⁸ Novotný, Adolf. Biblický slovník: A – P. (1). Praha: Kalich, 1992, s. 406.

2.6.1. POSTAVENÍ DCERY V RODINĚ

Dcery v rodině obecně zastávaly velmi nízké postavení. Pro rodiče neměly zdaleka takový význam jako synové. Ženich otci za dceru vyplácel „kupní cenu“, ta však byla chápána především jako zaplacení pracovní síly, která tím, že přejde do ženichova domu, bude v domácnosti svých rodičů chybět. Otec mohl svoji dceru dokonce prodat do otroctví.⁷⁹ Pro podobné případy však byly dívky chráněny Mojžíšovým zákonem, v němž stojí, že když „někdo prodá svou dceru za otrokyni, nebude s ní zacházeno jako s jinými otroky“ (Ex 21,7). Dcera také nesměla být „prodána cizímu lidu“ (Ex 21,8).

Pokud otec kromě dcery neměl žádného syna, býval v případě potřeby zastupován ve společnosti raději otrokem, než vlastní dcerou: „Šešan neměl syny, jenom dcery. Měl však egyptského otroka, který se jmenoval Jarcha. I dal Šešan svému otroku Jarchovi (...).“ (1Pa 2,34). Špatnou pozici dcer v rodině dokládá také např. záležitost dědických práv. Ve Starém zákoně je sice zachycen ojedinělý případ, kdy otec, Jób, odkáže svůj majetek jak synům, tak dcerám: „Měl také sedm synů a tři dcery. (...) Po celé zemi se nenašly tak krásné ženy, jako byly dcery Jóbovy. Otec jim dal dědictví jako jejich bratrům.“ (Jb 42,13-15). Obvyklé však bylo, že dcera mohla dědit pouze v případě, že její otec žádného syna neměl: „Když někdo zemře a nemá syna, převedete dědictví po něm na jeho dceru.“ (Nu 27,8).

Zatímco byli synové od svých otců zaučováni do řemesla a poučováni o náboženských zvyklostech a dějinách Izraele, dcery získávaly od svých matek především praktické dovednosti týkající se domácnosti. Dívky zůstaly u matky do té doby, než se provdaly.⁸⁰

---

⁷⁹ Encyklopedie Bible. Praha: Knížní klub, 1997, s. 162.

⁸⁰ Bič, Miloš. Ze světa Starého zákona I. Praha: Kalich, 1986, s. 260.

2.6.2. POSTAVENÍ DCERY VE SPOLEČNOSTI

Zvláštní postavení zaujímal ve společnosti dcera kněze. Byla zavázána k naprosté neposkvrněnosti. Pokud by se dopustila prostituce, hrozil jí mimořádně těžký trest: „Když se dcera některého kněze znesvětil smilstvem, znesvětila svého otce; bude upálena.“ (Lv 21,9). Mojžíšovým zákonem však bylo všem dcerám výslovně přikázáno: „nepřineseš nevěstčí mzdu“ (Dt 23,7), žádná z izraelských dcer se tedy nesměla dopustit smilstva.

Dcery a mladé dívky obecně jsou ve Starém zákoně často zachyceny při tanci či zpěvu. Kniha Soudců zachycuje, že při podzimních slavnostech vinobraní se na vinicích konaly tance „šílосkých dcer“ (Sd 21,21). O tanci se zmiňuje i prorok Jeremjáš: „(...) panno izraelská. Znovu se ozdobíš bubínky a vyjdeš k tanci s těmi, kdo se smějí.“ (Jr 31,4). S radostí nad tím, že se Izraelcům podařilo projít Rudým mořem, hrála na bubínek Mojžíšova a Áronova sestra Mirjam: „Tu vzala prorokyně Mirjam, sestra Áronova, do ruky bubínek a všechny ženy vyšly za ní s bubínky v tanečním reji.“ (Ex 15,20). V příběhu Jiftáchovy dcery stojí, že otcí, který se vracel z těžkého boje, „vychází naproti s bubínky a s tancem jeho dcera“ (Sd 11,34). V Izraeli bylo zvykem, že izraelské ženy vítaly tancem bojovníky, kteří se vraceli z vítězného boje.⁸¹

2.7. VDOVA

„Zapomeneš na hanbu, kdy jsi byla neprovdána, nevzpomeneš na potupu svého vdovství.“ (Iz 54,4)

2.7.1. POSTAVENÍ VDOVY VE SPOLEČNOSTI

Ve Starém zákoně zaujímají vdovy, podobně jako např. sirotci, pozici silně znevýhodněných a vykořisťovaných osob. Svědčí o tom celá řada příkazů, které

---

⁸¹ Novotný, Adolf. Biblický slovník: R – Ž. (2). Praha: Kalich, 1992, s. 1078.

nabádají k dobrému zacházení se vdovami, např.: „Žádnou vdovu a sirotka nebudete utiskovat.“ (Ex 22,21), „ujímejte se pře vdovy“ (Iz 1,17) nebo „vdově nezabavíš roucho“ (Dt 24,17). Postavení ženy, které zemřel manžel, se výrazně zhoršilo. Poručníkem vdovy se stal její nejstarší syn,⁸² což svědčí o tom, že žena zůstávala podřízena mužům po celý svůj život. Ve společnosti zaujímaly vdovy obecně špatné postavení. Na ženy, jimž zemřel manžel, je pamatováno v Mojžíšově zákoně, který zakazuje jejich utlačování. Lidé, kteří by toto nařízení neuposlechli, měli být stiženi krutým trestem: „Žádnou vdovu a sirotka nebudete utiskovat. Jestliže je přece budeš utiskovat a oni budou ke mně úpět, jistě jejich úpění vyslyším. Vzplanu hněvem a pobiji vás mečem, takže z vašich žen budou vdovy a z vašich synů sirotci.“ (Ex 22,21-23). Ovdovělých žen se zastávali i proroci. Laskavé zacházení se vdovami bylo považováno za důkaz hluboké zbožnosti.⁸³

Vdova byla odkázána především na své okolí. Nemohla totiž např. dědit po svém zemřelém muži.⁸⁴ Ve společnosti se považovalo za obvyklé prokazovat vdovám zvláštní pomoc, měly dovoleno sbírat na poli zapomenuté snopy obilí, nesklizené olivy či hrozny vína (Dt 24,19-21), např.: „Když budeš sklízet ze svého pole a zapomeneš na poli snop, nevrátíš se pro něj. Bude patřit bezdomovci, sirotku a vdově, aby ti Hospodin, tvůj Bůh, požehnal při každé práci tvých rukou.“ (Dt 24,19).

Ovdovělé ženy nosily zvláštní oděv. Ve Starém zákoně je vzhled vdovy vylíčen např. u ženy z Tekóje: „Předstírej smutek, oblékni si smuteční šaty a nemaž se olejem. Vydávej se za ženu, která již po mnoho dní drží smutek nad mrtvým.“ (2S 14,2).

Vdovství a samota byly v dobách Starého zákona obecně považovány za velkou hanbu, o čemž svědčí např. slova proroka Izajáše: „Neboj se, už se nemusíš stydět, nebuď zahanbená, už se nemusíš rdít studem. Zapomeneš na hanbu, kdy jsi byla neprovdána, nevzpomeneš na potupu svého vdovství.“ (Iz 54,4). Obzvlášť potupné bylo, aby žena ve věku, kdy ještě může mít děti, zůstávala sama, proto se vdovy mohly znovu provdat. Ovdovělá žena se však nesměla stát manželkou např. kněze, protože

---

⁸² Allmen, Jean-Jacques von. Biblický slovník. Praha: Kalich, 1987, s. 345.

⁸³ Nový biblický slovník. Praha: Návrat domů, 1996, s. 1081.

⁸⁴ Novotný, Adolf. Biblický slovník: R – Ž. (2). Praha: Kalich, 1992, s. 1173.

Mojžíšův zákon výslovně zakazoval, aby se kněz ženil s vdovu, zapuzenou nebo zneuctěnou ženou či nevěstkou (Lv 21,13-15).

2.7.2. LEVIRÁTNÍ MANŽELSTVÍ

Pojem levirát pochází z latinského slova *levir*, což znamená švagr.⁸⁵ Tzv. levirátní sňatek mohla žena využít v případě, že její zemřelý manžel po sobě zanechal bratry. Vdova se tedy vdávala za svého švagra: „Když budou bydlet bratři spolu a jeden z nich zemře bez syna, nevdá se žena zemřelého jinam, za cizího muže. Vejde k ní její švagr a vezme si ji za ženu právem švagrovství. Prvorozený syn, kterého porodí, ponese jméno jeho zemřelého bratra, aby jeho jméno nebylo z Izraele vymazáno.“ (Dt 25,5-6). Jak z textu vyplývá, první syn narozený v levirátním manželství byl považován za syna zesnulého, aby bylo zachováno jméno a dědictví rodiny. Muž mohl levirátní sňatek odmítnout, žena však pravděpodobně takové právo neměla.⁸⁶ Problematika levirátního sňatku je ve Starém zákoně zachycena v příběhu o Támar a Judovi v knize Genesis (Gn 38) a prolíná celou knihou Rút.

2.7.3. ŽENY A JEJICH ÚLOHA NA POHŘBECH

Ve srovnání s muži se ženy ve větší míře uplatňovaly na pohřbech a při smutečních slavnostech a zvycích. Podle Mojžíšova zákona byl každý, kdo se zúčastnil pohřbu nebo se dotkl mrtvého těla, považován za nečistého, což dokládají např. slova ze Čtvrté knihy Mojžíšovy: „Kdo by se dotkl kteréhokoliv mrtvého člověka, bude nečistý po sedm dní.“ (Nu 19,11). To, že zejména ženám připadla podřadná úloha postarat se o mrtvé a působit na pohřbech, jen dokládá, že ženy byly v celém Starém zákoně obecně považovány za nečisté a mužům podřazené osoby.

Ve Starém zákoně sice není přímo zmiňováno, že by právě ženy byly pověřeny potupným úkolem dotýkat se mrtvých těl, mazat je vonnými mastmi a oleji a připravovat je k pohřbení. Je to však zachyceno v Novém zákoně (Mk 16,1; L 24,1), lze

---

⁸⁵ Encyklopedie Bible. (1.díl). A – L. Bratislava: Gemini, 1992, s. 339.

⁸⁶ Novotný, Adolf. Biblický slovník: R – Ž. (2). Praha: Kalich, 1992, s. 1345.

se tedy domnívat, že už v dobách Starého zákona platily totožné zvyklosti a nařízení, jimiž se židovské ženy řídily i o několik století později. Ze Starého zákona je však již přímo patrné, že na pohřbech působily ženy jako plačky, bědovaly nad mrtvými a zpívaly pohřební písně.

V raných dobách Starého zákona ještě neexistovala koncepce posmrtného života v takové podobě, v jaké se později rozvinula zejména v křesťanství. Smrtí pro člověka život končil, v povědomí lidí se udržovala pouze neurčitá představa o přebývání lidí v podobě stínu v říši mrtvých: „Všechno, co máš vykonat, konej podle svých sil, neboť není díla ani myšlenky ani poznání ani moudrosti v říši mrtvých, kam odejdeš.“ (Kaz 9,10). Z knihy Ezechiel vyplývá, že se za mrtvé konaly zvláštní smuteční obřady a v období smutku se pojídal „smuteční chléb“ (Ez 24,17). Pozůstalí sice mrtvému zajistili hrob a vystrojili pohřeb, smrtí však pro ně člověk přestal existovat.⁸⁷ Za zmínku jistě stojí i to, že přestože byla v dobách Starého zákona smrt chápána jako tragédie,⁸⁸ je v knize Kazatel uvedeno: „Lépe je vejít do domu truchlení než do domu hodování, neboť tam je zřejmé, jak každý člověk skončí, a živý si to může vzít k srdci.“ (Kaz 7,2).

Truchlící pozůstalí si obvykle najímali skupinu **profesionálních plaček**, což lze doložit např. úryvkem textu z knihy Jeremijáš: „Zavolejte plačky, ať přijdou! Pošlete pro moudré ženy, ať přijdou! Ať rychle přiběhnou a bědují (...).“ (Jr 9,16-17). Vyhraněná skupina žen měla k tomuto účelu dokonce odborné vzdělání a „byla organizována ve zpěváckém cechu.“⁸⁹

2.8. PROROKYNĚ

„Odvětila jim: ‚Toto praví Hospodin, Bůh Izraele: Vyříd’te muži, který vás ke mně poslal ...‘“ (2 Kr 22,15)

⁸⁷ Encyklopedie Bible. (2.díl). M – Ž. Bratislava: Gemini, 1992, s. 590.

⁸⁸ Encyklopedie Bible. Praha: Knižní klub, 1997, s. 167.

⁸⁹ Encyklopedie Bible. (2.díl). M – Ž. Bratislava: Gemini, 1992, s. 488.

Charakteristickým rysem proroka ve Starém zákoně je to, že jej ke své úloze neustanovují lidé, ale Bůh.⁹⁰ Oproti ženám - prorokyním je obecně nesrovnatelně větší důraz kladen na mužské proroky a je jim samozřejmě věnován i mnohonásobně větší prostor.⁹¹ Přesto jsou v některých starozákonních knihách zachyceny i konkrétní postavy prorokujících žen. Jak je z těchto dokladů patrné, prorokyně zaujímaly ve společnosti význačnou pozici a těšily se mimořádné úctě i od vysoce postavených mužů tehdejší doby. Lidé vnímali tyto ženy jako osoby pověřené zvláštní mocí přímo Bohem, jejich důležitost a význam se tedy nijak neliší od prorokujících mužů.

Z konkrétních ženských postav lze jmenovat hned několik žen, které se význačným způsobem uplatnily jako prorokyně. Významnou úlohu ve Starém zákoně zaujímá např. prorokyně Chulda (2 Kr 22,14-20), která pocházela z Jeruzaléma, na níž se obrátil s žádostí o radu velekněz Chilkijáš. Jak je z Druhé knihy Královské patrné, mluvila k lidem „ústý Hospodina“, např.: „Odvětila jim: (...) Toto praví Hospodin: Hle, uvedu zlo na toto místo (...).“ (2 Kr 22,15-16). Chulda, přestože byla žena, veleknězi následně podala rozřešení významného sporu, což dokládá, že si i žena v izraelské společnosti mohla zasloužit vysoký respekt a úctu. Za významnou starozákonní prorokyni bývá dále považována např. Mirjam, sestra Mojžíše a Arona: „Tu vzala prorokyně Mirjam, sestra Áronova, do ruky bubínek a všechny ženy vyšly za ní s bubínky v tanečním rejí. A Mirjam střídavě s muži prozpěvovala (...)“ (Ex 15,20).

Ve Starém zákoně lze však nalézt i doklady o tzv. falešných prorokyních. Před falešnými prorokyněmi, tzn. před ženami, které k prorockému úkolu nepovolal Bůh a které se za prorokyně pouze vydávaly, varuje např. Ezechiel: „Ty, lidský synu, slyš. Postav se proti dcerám svého lidu, které prorokují podle vlastního srdce, a prorokuj proti nim.“ (Ez 13,17). Za ženu, která se neprávem „vydávala za prorokyni“, ⁹² lze ve Starém zákoně označit zejména Jezábel.

---

⁹⁰ Slovník biblické kultury. Praha: Ewa Edition, 1992, s. 190.

⁹¹ Judaismus, křesťanství, islám. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, s. 217.

⁹² Nový biblický slovník. Praha: Návrat domů, 1996, s. 826.

2.8.1. SOUDKYNE

Mezi ženami nadanými prorockým darem lze ve Starém zákoně najít také postavu Debóry, která se v Izraeli prosadila jako soudkyně. Její příběh je zachycen v knize Soudců a můžeme se v něm dočíst např. toto: „Toho času v Izraeli soudila prorokyně Debóra, žena Lapidótova. Sedávala pod Debóřinou palmou mezi Rámou a Bét-elem v Efrajimském pohoří a Izraelci za ní přicházeli, aby je soudila.“ (Sd 4,4-5). Jak z textu vyplývá, povolání k prorockví a soudcovství bylo úzce provázáno. Právo soudit však bylo u žen omezeno pouze na prorokyně, ženy ve společnosti se nemohly účastnit soudních sporů a svědčit při nich.⁹³

2.8.2. PRÁVA ŽEN V IZRAELSKÉ SPOLEČNOSTI

Za plnoprávné občany, kteří měli hlasovací právo a právo projevu, byli v Izraeli považováni pouze muži trvale žijící na určitém území.⁹⁴ V tomto ohledu se tedy postavení žen shodovalo s postavením dětí, otroků nebo přistěhovalců. V rodině náležela soudcovská pravomoc výhradně otci, otec mohl dokonce vynést i rozsudek smrti.⁹⁵ Doklad takového jednání lze nalézt např. v knize Genesis: „Asi po třech měsících bylo Judovi oznámeno: ‚Tvá snacha Támar se dopustila smilstva a dokonce je z toho smilstva těhotná.‘ Juda řekl: ‚Vyved'te ji, ať je upálena.‘“ (Gn 38,24).

V První knize Královské je uveden příběh, v němž král Šalomoun řeší **spor dvou žen o dítě** (1 Kr 3,16-28). Obě ženy se aktivně účastní celého soudního sporu, každá z nich líčí situaci ze svého stanoviska. Jedna žena zde svědčí proti druhé. Žena svědčící u soudu je však ve Starém zákoně naprostou výjimkou. Ženy, stejně jako otroci, nemohly svědčit při soudních sporech,⁹⁶ jejich svědectví nebyl připisován žádný význam. Smyslem celého příběhu je především vyzdvihnout Šalomounovy velké moudrosti, což dokládají zejména závěrečná slova celého příběhu: „Když se celý Izrael dozvěděl o rozsudku, který král vynesl, jala je bázeň před králem. Viděli, že je nadán

⁹³ http://www.religioustolerance.org/ofe_bibl1.htm (20. 1. 2007)

⁹⁴ Rendtorff, Rolf. Hebrejská bible a dějiny. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 124.

⁹⁵ Novotný, Adolf. Biblický slovník: R – Ž. (2). Praha: Kalich, 1992, s. 939.

⁹⁶ Encyklopedie Bible. (2.díl). M – Ž. Bratislava: Gemini, 1992, s. 615.

Boží moudrostí k vykonávání soudu.“ (1 Kr 3,28). Příběh zároveň poukazuje i na královu svrchovanost, na jeho neomezenou, tzv. dispensační moc.⁹⁷

2.9. CIZINKA

„Ze rtů cizí ženy sice kape med, a její jazyk je hladší než olej, nakonec však je hořká jak pelyněk, ostrá jak dvojsečný meč. Její nohy sestupují k smrti, její kroky uvíznou v podsvětí. Nevysleduješ stezku života, její stopy se motají, nevíš kam.“
(Př 5,3-6)

Cizinky zaujímají ve Starém zákoně velice problematickou úlohu. Před cizími ženami byli izraelští muži důrazně varováni. Celá řada výstrah a důrazných varování se objevuje např. u proroka Ezdráše či v knize Přísloví, např.: „Moudrost tě ochrání před cizí ženou, před cizinkou, která se lísá svými řečmi, která opouští druha svého mládí, a na smlouvu svého Boha zapomíná.“ (Př 2,16-17). Jak z uvedeného textu vyplývá, za největší hrozbu ze strany cizích žen bylo považována riziko zamoření Izraele jiným, modlářským, náboženstvím.⁹⁸

Tato problematika ve Starém zákoně prolíná např. texty zachycujícími krále Šalomouna. Většina žen v králově harému byla pohanského původu.⁹⁹ Jak se v První knize Královské můžeme dočíst, hrozba jejich negativního vlivu se v případě krále Šalomouna potvrdila: „Měl mnoho žen: sedm set kněžen a tři sta ženin. Jeho ženy odklonily jeho srdce. Když nadešel Šalomounovi čas stáří, jeho ženy odklonily jeho srdce k jiným bohům, takže jeho srdce nebylo cele při Hospodinu, jeho Bohu, jako bylo srdce jeho otce Davida.“ (1Kr 11,3-4). Přesto všechny cizinky, zachycené ve starozákonních příbězích, nejsou vylíčeny pouze v negativním světle.

---

⁹⁷ **DISPENS** znamená prominutí, zproštění, osvobození od něčeho, zpravidla od překážky zákonné povahy. Ilustrovaný encyklopedický slovník. 1. díl. A – I. Praha: Academia, 1980, s. 495.

⁹⁸ Allmen, Jean-Jacques von. Biblický slovník. Praha: Kalich, 1987, s. 132.

⁹⁹ Bič, Miloš. Ze světa Starého zákona I. Praha: Kalich, 1986, s. 205.

Za kladně vnímanou postavu cizí ženy lze považovat např. Moábku Rút, do dějin židovského národa také významným způsobem zasáhla i faraonova dcera, Egyptanka, která vytáhla z Nilu Mojžíše a dala mu vychování.

2.9.1. NEVĚSTKA

Jako synonymum pro označení cizí ženy se ve Starém zákoně někdy používá i pojem „nevěstka“. Varování před cizí ženou a současně i před nevěstkou se často objevují vedle sebe, např.: „Můj synu, (...) nevěstka je hluboká jáma, těsná studna je cizinka. Číhá jak zákeřník a zavíní, že přibývá mezi lidmi věrolomných.“ (Př 23,26-28). Muži před nimi byli důrazně varováni, v Páté knize Mojžíšově stojí, že žádná z izraelských dcer se nesmí stát nevěstkou (Dt 23,17).

2.10. OTROKYNĚ

„Vzala tedy Abramova žena Sáráj svou otrokyni, Hagaru egyptskou, deset let po tom, co se Abram usadil v kenaanské zemi, a dala ji svému muži Abramovi za ženu.“ (Gn 16,3)

V celém starověkém světě bylo otroctví velmi rozšířené. Ve srovnání s okolními kulturami, např. egyptskou či mezopotámskou, v nichž otroci neměli téměř žádná práva a kde s nimi bylo zacházeno často velice krutě,¹⁰⁰ bylo postavení otroků v Izraeli výrazně lepší. Na otroky i otrokyně je pamatováno v Mojžíšově zákoně. Z Páté knihy Mojžíšovy vyplývá, že postavení otrokyně bylo totožné s postavením mužského otroka. Pokud se žena stala otrokyní, byla sedmý rok, stejně jako muž, propuštěna.¹⁰¹

Ve Starém zákoně je nutné rozlišovat otrokyně, které patřily muži a otrokyně, které byly ve vlastnictví ženy. Na otrokyni, která patřila paní domu, neměl muž nárok.

¹⁰⁰ Encyklopedie Bible. (2.díl). M – Ž. Bratislava: Gemini, 1992, s. 458.

¹⁰¹ Nový biblický slovník. Praha: Návrat domů, 1996, s. 1172.

Žena mu ji však mohla propůjčit, pokud chtěla jejím prostřednictvím získat potomky. Otrokyně, pokud byla v plodném věku, byla ceněna více než mužský otrok.¹⁰² Ve Starém zákoně se objevují jak izraelské, tak cizí otrokyně.¹⁰³ Žena se stávala otrokyní v případě, že ji její otec prodal do otroctví, s ženou v tomto postavení však nesmělo být zacházeno jako s jinými otroky a nesměla být prodána cizímu lidu (Ex 21,7-11). Otrokyněmi se však stávaly zejména ženy, které byly zajaty ve válce.

2.10.1. ZAJATKYNĚ

Pokud se chtěl Izraelita oženit se ženou, která byla zajata ve válce, bylo předepsáno, že si žena musela nejdříve nechat oholit hlavu, ostříhat nehty a během jednoho měsíce v mužově domě oplakávat své rodiče. Teprve pak se s ní muž mohl oženit (Dt 21,12-13). Pokud by se později žena svému manželovi zprotivila, mohl ji propustit a ona byla považována za svobodnou. Pro ženu to představovalo ponížení, byla však chráněna Zákonem, který předepisoval, že s ní muž nesmí hrubě zacházet a nesmí ji prodat: „Nesmíš ji prodat za stříbro ani s ní hrubě zacházet, poté co jsi ji ponížil.“ (Dt 21,14).

---

¹⁰² Nový biblický slovník. Praha: Návrat domů, 1996, s. 711.

3. PŮVOD PODŘAZENOSTI ŽENY VE STARÉM ZÁKONĚ

Podle hebrejské a křesťanské víry bylo úmyslem Boha stvořit muže a ženu jako pár se zcela rovnocennými právy a povinnostmi. Bůh sice nejdříve stvořil muže, ženu vytvořil až později z mužova žebra (Gn 2,21), z druhé kapitoly knihy Genesis ale přímo vyplývá, že původně byla žena chápána jako muži rovnocenná bytost: „Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou.“ (Gn 2,18). Na počáteční rovnost mezi mužem a ženou poukazuje i jejich shodné pojmenování. Hebrejská slova „muž“ i „žena“ jsou sestavena ze stejných konsonantů, liší se pouze jinými vokály,¹⁰⁴ Išš znamená muž, Iššah žena.

Původ nerovnosti mezi mužem a ženou a jeho zdůvodnění je třeba hledat ve třetí kapitole knihy Genesis (Gn 3,16) v souvislosti s důsledkem hříchu. Přestože byli muž a žena původně chápáni jako rovnocenné bytosti, prvotní hřích „učinil z ženy bytost podřízenou muži“.¹⁰⁵ Za to, že žena s mužem neuposlechli Boží rozkaz a jedli ze stromu poznání, jim náležel trest. Pro ženu zněl: „Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale **on nad tebou bude vládnout**.“ (Gn 3,16).

3.1. HODNOTA ŽENY VYMEZENÁ MOJŽÍŠOVÝM ZÁKONEM

Na nerovnost mezi mužem a ženou poukazuje Třetí kniha Mojžíšova, v níž je hodnota dítěte od jednoho měsíce do pěti let vyčíslena na pět šekelů stříbra v případě, že šlo o chlapce, ale pouze tři šekely stříbra, pokud šlo o děvče. Dívky od pěti do dvaceti let měly hodnotu deseti šekelů, chlapci v tomtéž věku dvojnásobek, tedy dvacet šekelů. Žena ve věku od dvaceti do šedesáti let měla hodnotu třiceti šekelů, muž padesát. U osob šedesátiletých a starších částka představovala deset šekelů pro ženy a patnáct pro muže (Lv 27,4-7).

---

¹⁰³ Bič, Miloš. Ze světa Starého zákona I. Praha: Kalich, 1986, s. 284.

¹⁰⁴ Podzimek, Michal. Religionistika II. Judaismus a křesťanství. Liberec: Technická univerzita, 2006, s.12.

¹⁰⁵ Léon-Dufour, Xavier a kol. Slovník biblické teologie. Řím: Velehrad: Křesťanská akademie, 1981, s. 639.

4. ALEGORICKÉ ZOBRAZENÍ ŽENY V TEXTECH STARÉHO ZÁKONA

Postava ženy ve Starém zákoně není ve všech situacích pouze nositelkou konkrétního jména, nemusí ani vystupovat v určitém příběhu. Zejména v knihách prorockých se vyskytuje celá řada pasáží, které se zabývají ženami všeobecně. Postava dcery, panny, nevěsty, manželky, matky, vdovy či např. nevěstky slouží často k alegorickému zobrazení Izraele, lidu a jeho vztahu k Bohu nebo jednotlivých míst, např. Jeruzalému či Babylonu. Alegorizací rozumíme specifickou metodu biblického výkladu, při níž se snažíme symbolickým přenesením doslovného obsahu nalézt hlubší, zpravidla etický smysl konkrétního textu.¹⁰⁶ Ženská alegorie ve starozákonních textech není využita jednoznačně, slouží jak k negativnímu, tak i k pozitivnímu vylíčení konkrétních situací či míst.

4.1. NEGATIVNÍ ALEGORIE ŽENSKÝCH POSTAV

V negativním významu je k alegorii využita např. postava vdovy. Ta slouží k symbolickému vyjádření zničených měst, např. Babylonu či Jeruzalému. Přirovnání Jeruzaléma k bezdětné vdově má naznačovat nejhlubší ponížení tohoto města.¹⁰⁷ Zpustošený Jeruzalém je alegoricky zachycen např. v knize Pláč: „Jak samotno sedí město, které mělo tolik lidu! Je jako vdova, ač bylo mocné mezi pronárody. Bylo kněžnou mezi krajinami, a je podrobena nuceným pracím. Za noci pláče a pláče, po líci slzy jí kanou, ze všech jejích milovníků není nikdo, kdo by ji potěšil.“ (Pl 1,1-2).

Jako vdova, ale současně i jako panna, dcera a paní je u proroka Izajáše obrazně označován Babylon: „Sestup a sed' v prachu, panno, dcero babylónská! Sed' na zemi, připravena o trůn, kaldejská dcero! (...) Už nikdy tě nenazvou paní královských říší. (...) Proto slyš teď toto, požitkářko, jež trůníš v bezpečí a v srdci si namlouváš: 'Nade mne už není! Já nebudu sedět jako vdova, nepoznám, co je to ztratit děti.'“ (Iz 47,1-8).

¹⁰⁶ Encyklopedie Bible. (1.díl). A – L. Bratislava: Gemini, 1992, s. 27.

¹⁰⁷ Novotný, Adolf. Biblický slovník: A – P. (1). Praha: Kalich, 1992, s. 406.

V prorockých knihách Ozeáš, Jeremjáš a Ezechiel je postava žen, např. nevěstek, ale také matek manželek, využívána velmi často k vyobrazení lidu Izraele, který je nevěrný svému Bohu,¹⁰⁸ např. tím, že se klaní modlám a pohanským božstvům. U proroka Ezechiela jsou města Jeruzalém a Samaří vyobrazena dokonce jako dvě sestry. Zajímavé je, že v tomto textu nesou alegorické postavy i svá jména, Ohola a Oholíba, např.: „Starší se jmenovala Ohola a její sestra Oholíba. Byly mé a rodily syny a dcery. Jménem Ohola je míněno Samaří, Oholíba je Jeruzalém.“ (Ez 23,4). U textu knihy Ezechiel je k negativně pojaté ženské postavě také zachycena rozmluva. Prorok promlouvá k ženě, symbolizující Jeruzalém, která je zachycena ve všech fázích svého života včetně narození (Ez 16,3-63).

V negativním významu je ženská alegorie, mezi celou řadou dalších, použita např. i v knize Zacharjáš. Také v tomto případě nese ženská postava své jméno. Pod jménem „Svévole“ žena označuje Babylon.¹⁰⁹ „Otázal jsem se: ‚Co je to?‘ Odvětil mi: ‚To se objevuje éfa‘, a dodal: ‚Tak to bude s nimi vypadat v celé zemi.‘ A hle, pozvedlo se olověné víko, a tam uvnitř éfy sedí jakási ženština. Řekl mi: ‚To je svévole‘, mrští ji do éfy a přiklopil otvor olověným poklopem.“ (Za 5,6-7).

4.2. Kladná alegorie ženských postav

Kladně vnímaná ženská symbolika je ve Starém zákoně využita především k vyjádření láskyplného vztahu mezi Bohem a lidem Izraele. Např. v knize Ozeáš je lid Izraele zobrazen jako žena, s níž se zasnubuje Hospodin: „Zasnoubím si tě navěky, zasnoubím si tě spravedlností a právem, milosrdenstvím a slitováním, zasnoubím si tě věrností a poznáš Hospodina.“ (Oz 2,21-22). Podobně je tomu i u proroka Izajáše: „Budou tě nazývat: ‚Oblíbená‘ a tvou zemi: ‚Vdaná‘, protože si tě Hospodin oblíbil a tvá země se vdala. (...) jako se ženich veselí z nevěsty, tak se tvůj Bůh bude veselit z tebe.“ (Iz 62,5). Pro označení vyvoleného lidu je v této knize použit i výraz „dcera sijónská“ (Iz 62,11). U proroka Izajáše je láskyplný vztah Boha ke svému lidu dále přirovnáván také k mateřské lásce: „Toto praví Hospodin: (...) Budete sát nošení v náručí, hýčkání na kolenou. Jako když někoho utěšuje matka, tak vás budu těšit. V Jeruzalémě dojdete potěšení.“ (Iz 66,12-13).

---

¹⁰⁸ Slovník biblické kultury. Praha: Ewa Edition, 1992, s. 45.

Ženská alegorie je využita také k vyjádření božské Moudrosti.¹¹⁰ K postavě symbolizující Moudrost je v knize Přísloví do kontrastu stavěna Hloupost: „Paní Hloupost je halasná, prostoduchá, vůbec nic nezná.“ (Př 9,13). Podobně pojatých zobrazení je ve starozákonních textech celá řada. Alegorické zobrazení ženy znázorňující vztah mezi Bohem a jeho lidem vrcholí v Písni písní.

4.2.1. POSTAVA ŽENY V PÍSNI PÍSNÍ

Za „teologicky nejvýznamnější“ text zmiňující ženu bývá ze všech starozákonních knih označována Píseň písní.¹¹¹ Celý soubor svatebních písní a milostné poezie o muži a ženě je symbolicky přenesen na vztah Boha a jeho lidu. V tomto výkladu je nevěsta chápána jako izraelský národ, ženich jako Bůh.¹¹²

V Písni písní zaujímá žena význačné postavení. Je pozoruhodné, že nevěsta hraje v celém textu dominantní úlohu. Vychází od ní iniciativa k lásce, což je zcela v rozporu s čistě patriarchální strukturou izraelské společnosti.¹¹³ Text začíná i končí promluvou ženy. V celé Písni je kladen silný důraz na ženy. Nevěsta v textu průběžně oslovuje další ženy, např.: „Zapřísahám vás, jeruzalémské dcery, při gazelách a při polních laních: nebud'te a nezburcujte lásku, dokud nebude chtít sama.“ (Pís 2,7). Zmiňována je matka nevěsty a její dům, nikoliv otec a dům otce: „Uchopila jsem ho a už ho nepustím, dokud ho nepřivedu do domu své matky, do pokojíku té, jež mě počala.“ (Pís 3,4) nebo: „Odvedla bych si tě, uvedla tě do domu své matky (...)“ (Pís 8,2).

Kromě Písně písní se motiv rozhovoru Milé s Milým se objevuje i v dalších starozákonních knihách,¹¹⁴ např. v knize Izajáš: „Tvým manželem je přece ten, jenž tě učinil, jeho jméno je Hospodin zástupů, (...)“ (Iz 54,5).

---

¹⁰⁹ Kelen, Jacqueline. *Ženy z Bible*. Brno: Books, 1998, s. 13.

¹¹⁰ Léon-Dufor, Xavier a kol. *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad: Křesťanská akademie, 1981, s. 640.

¹¹¹ Encyklopedie Bible. (2.díl). M – Ž. Bratislava: Gemini, 1992, s. 728.

¹¹² Císař, Ivo. *Žena v Písmu svatém*. Brno: Cesta, 1995, s. 25.

¹¹³ Rendtorff, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 325.

¹¹⁴ Encyklopedie mystiky. 1.díl. Praha: Argo, 2000, s. 243.

5. STAROZÁKONNÍ KNIHY SE JMÉNY ŽEN V NÁZVU

Ze všech 39 kanonických knih Starého zákona nesou pouze dvě ve svém názvu jméno ženy, jedná se o knihy RÚT a ESTER. První z nich líčí příběh cizinky, Moábky Rút, druhá pojednává o židovské dívce Ester, která se stala královnou. Knihy Rút a Ester se spolu s knihami Kazatel, Píseň písní a Pláč řadí mezi tzv. „**pět svátečních svitků**“, které byly slavnostně předčítány při určitých židovských svátcích.¹¹⁵ Píseň písní byla předčítána při svátku pesach, Rút při slavnosti týdnů, Pláč v den vzpomínky na zničení chrámu, Kazatel při slavnosti stánků a Ester při svátku púrím.

Za nejdůležitější ze všech pěti svátečních svitků bývá považována kniha ESTER.¹¹⁶ Ta je pojmenována po židovské dívce, která se stala manželkou perského krále Achašveróše a která svým vlivem dokázala zachránit židovský národ před vyhlazením. Účelem celé knihy, která byla předčítána při slavnosti **púrím**, je především podat výklad a vysvětlení této slavnosti.¹¹⁷ Slovo **púr** znamená osud.¹¹⁸ Osudným se měl pro Židy stát den, při němž měli být vyhubeni, neštěstí se však nakonec obrátilo proti člověku, který Židy nenáviděl, a který celý plán podnítil.

Hlavní postavy knihy RÚT představují dvě ženy, **Noemi**, která pocházela z Betléma, a její snacha, cizinka **Rút**. Jednalo se o dvě osamocené ženy, vdovy, jejich společenské ale i právní postavení tedy bylo problematické. Přesto se o cizince Rút mluví pochvalně.¹¹⁹ Je pozoruhodné, že se tato žena, navíc cizinka, dostala do rodokmenu krále Davida.¹²⁰ Čtyři ženy ze Starého zákona, k nimž kromě Rút patří i Rachab, Tamar a Batšeba, se podle novozákonního evangelia sv. Matouše dostaly dokonce do rodokmenu Ježíše Krista (Mt 1,3-6).

V celém textu knihy je kladen značný důraz na ženy. Mezi Rút a Noemi panoval silný vztah. Z textu vyplývá, že snacha, navíc cizinka, měla pro Noemi větší význam

---

¹¹⁵ Rendtorff, Rolf. Hebrejská bible a dějiny. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 319.

¹¹⁶ Slovník biblické kultury. Praha: Ewa Edition, 1992, s. 59.

¹¹⁷ Novotný, Adolf. Biblický slovník: A – P. (1). Praha: Kalich, 1992, s. 159.

¹¹⁸ Encyklopedie Bible. (1.díl). A – L. Bratislava: Gemini, 1992, s. 152.

¹¹⁹ Rendtorff, Rolf. Hebrejská bible a dějiny. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 320.

¹²⁰ Novotný, Adolf. Biblický slovník: R – Ž. (2). Praha: Kalich, 1992, s. 814.

než vlastní synové, např.: „Vždyť jej porodila tvá snacha, která tě tolik miluje. Ta je pro tebe lepší než sedm synů.“ (Rt 4,15). V závěru knihy jsou např. zmiňovány také Ráchel a Lea (Rt 4,11). Je pozoruhodné, že v celém Starém zákoně, kromě knihy Genesis, která jejich příběh líčí, nejsou už „nikde jinde jako kmenové matky Izraele jmenovány“.¹²¹ V knize je postížena problematika levirátního sňatku.

---

¹²¹ Rendtorff, Rolf. Hebrejská bible a dějiny. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 321.

6. ZÁVĚR TEORETICKÉ ČÁSTI

Při vytváření typologie jednotlivých společenských rolí žen jsem si vybrala pouze takové, které se, alespoň z mého pohledu, jeví pro Starý zákon nejcharakterističtější a které jsou v něm nejvíce zastoupené. Jsem si samozřejmě dobře vědoma toho, že vzhledem k rozsahu a charakteru práce, který souvisí spíše s jejím směřováním k možnému pedagogickému využití, není možné zpracovat podrobně všechny typy a charakteristiky starozákonních ženských postav. Problémem se, alespoň z mého pohledu, může jevit jistá disproporcionalita délky kapitol věnovaných jednotlivým typům žen. Je však způsobena tím, že k některé společenské roli, např. k matce, se váže daleko více informací a souvisejících témat než k jiné.

Jak jsem se na vybraných typech žen pokusila ukázat, byly ženy ve Starém zákoně prakticky po celý svůj život podřízeny autoritě mužů. Dívka nejdříve podléhala moci svého otce, po svatbě spadala pod vliv svého manžela, určité vážnosti získala pouze jako matka synů. Životní úděl žen byl úzce omezen životem v domácnosti, péčí o děti a často velmi namáhavou prací. Ve společnosti ženy zastávaly podřadnou úlohu. Nezúčastňovaly se veřejného života, nemohly se z vlastní vůle nechat rozvést, nesměly např. ani svědčit u soudu. Až na několik konkrétních ženských postav, např. královna Ester, prorokyně Chulda či matka krále Šalomouna Bat-šeba, které byly společností hluboce ctěny a respektovány, a které však tvoří spíše výjimku, zaujímají ženy ve Starém zákoně ve srovnání s muži nerovné postavení. V judaismu byla podřadnost ženy dále rozvíjena a prohlubována. Důkazem jsou např. slova z jedné staré synagogální modlitby, která znějí: „*Požehnán buď, Pane Bože, králi všehomíra, že jsi mě neučinil ženou.*“¹²²

Ve své práci jsem se rozhodně nepokoušela podřadné postavení ženy kritizovat nebo napadat. Snažila jsem se naopak co nejobjektivněji postihnout specifika ženské úlohy, která se odvíjela od patriarchálního uspořádání židovské společnosti. Ze Starého zákona je nerovnost mezi mužem a ženou více než patrná. Přesto je postavení ženy tak,

---

¹²² Velké události biblické doby. Praha: Slovart, 1998, s. 151.

jak je zaznamenáno v Mojžíšově zákoně a jeho komentářích u proroků, v celém starověkém světě fenoménem zcela výjimečným. Jiné starověké kultury, např. babylonsko-asyrské prostředí, Kanaan, Persie apod., totiž ženám žádná práva nepřiznávaly.

Ve své práci jsem se omezila pouze na kanonické knihy Starého zákona. Chci zde proto upozornit na to, že by si svou pozornost jistě zasloužilo také zpracování významovosti a úlohy ženy v knihách deuterokanonických, jmenovitě např. v knize Sírachovcově, v níž se mimo jiné vyzdvihují a doporučují ženské vlastnosti, či v knize Júdit, která opěvuje odvahu a ctnosti ženy. Pozornost by se mohla zaměřit i na tajemnou postavu Lilith,¹²³ ženského démona bouře. Stopy po jejím výskytu lze vypočítávat např. u proroka Izajáše (Iz 34,14), podrobněji k ní pak odkazuje novozákonní Apokalypsa. S celým Starým zákonem by bylo zcela určitě zajímavé srovnat pozici ženy v Novém zákoně, v němž se její význam a postavení odvíjí od zcela jiných principů a motivů.

---

¹²³ Encyklopedie Bible. (1.díl). A – L. Bratislava: Gemini, 1992, s. 342.

II. PEDAGOGICKO-APLIKAČNÍ ČÁST

7. ZNALOSTI LITERÁRNÍCH TEXTŮ VYCHÁZEJÍCÍCH Z BIBLE U ŽÁKŮ ZÁKLADNÍCH ŠKOL

Informace, které budou uváděny v této kapitole, pocházejí z průběžných výsledků šetření k výzkumnému projektu, kterým se zabývá Katedra českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Technické univerzity v Liberci. Projekt, který zde iniciuje PhDr. Kateřina Váňová, je soustředěn na znalosti literárních textů vycházejících z Bible, kterými disponují žáci základních škol.¹²⁴ Přestože z projektu zatím nelze vyvodit naprosto přesné a spolehlivé závěry, z průběžných výsledků šetření vyplývá, že žáci mají poměrně rozsáhlé znalosti z oblasti biblických jazykových prostředků, např. ustálených slovních spojení a frazémů. Poměrně dobře známy jsou jim také např. adaptace biblické látky v podání Eduarda Petišky či Ivana Olbrachta.

Žákům jsou obecně známější příběhy ze Starého zákona. Ze všech dotazovaných dětí, které uvedly, že samy četly alespoň některou z biblických knih, jich 73% četlo knihu starozákonní. Z průzkumu vyplývá, že dětem je nejvíce známa především kniha Genesis a Mojžíšovy knihy obecně. Ze starozákonních postav děti nejčastěji uváděly postavu Mojžíše, Kaina a Abela, Davida a Goliáše či Josefa Egyptského, z biblických příběhů znají především příběh o stoření světa a v souvislosti s ním postavy Adama a Evy. Jak z těchto informací plyne, u dětí naprosto převládají znalosti starozákonních mužských postav a příběhů, v nichž vystupují výhradně muži.

---

¹²⁴ Průběžné výsledky jsou uveřejněny např. v díle: Váňová, Kateřina. Biblické texty očima dětského čtenáře. In Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka. Olomouc: Hanex, 2007, s. 235 – 239.

8. STARÝ ZÁKON VE VYUČOVÁNÍ NA 2. STUPNI ZŠ

Na otázku, kde se s biblickými texty žáci poprvé seznámili, odpověděla v průzkumu nadpoloviční většina dotázaných, že ve škole prostřednictvím učitele.¹²⁵ Při vytváření Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání se původně zvažovalo povinné zařazení průřezového tématu s názvem „Náboženská výchova“. Jako průřezové téma však náboženská výchova akceptována nebyla.¹²⁶ Se Starým zákonem se tak děti na druhém stupni základních škol mají možnost setkat zejména při literární výchově, v menší míře v hodinách občanské nauky. Se zavedením Rámcového vzdělávacího programu se sice ruší struktura stávajících vyučovacích předmětů, biblická látka, motivy a prostředky, např. jazykové, však mají přesah do celé řady vzdělávacích oblastí, než pouze např. do oblasti Výchova k občanství či Jazyk a jazyková komunikace.

8.1. PROJEKTOVÁ METODA

Projektové vyučování, jedna z vyučovacích metod, představuje způsob, jímž jsou žáci vedeni k samostatnému zpracování určitých komplexních problémů a získávají zkušenosti praktickou činností a experimentováním. Tato metoda vychází z předpokladu vlastního zájmu o činnost žáků, z jejich vysoké vnitřní motivace, úsilí, soustředění a odpovědnosti za společný výsledek.¹²⁷ Projektová metoda účelně propojuje teorii s praxí, současně kloubí znalosti, dovednosti i postoje dětí. Projektové vyučování nabízí optimální způsob, jak propojit mezipředmětové vztahy a zároveň velice nenásilnou a pro děti poutavou formou aplikovat tematiku Starého zákona do hodin občanské a literární výchovy, ale i do zeměpisu, dějepisu, českého i cizího jazyka, výtvarné, hudební nebo dramatické výchovy.

---

¹²⁵ Váňová, Kateřina. Biblické texty očima dětského čtenáře. In Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka. Olomouc: Hanex, 2007, 237.

¹²⁶ Muchová, Ludmila. Náboženská výchova ve službě české škole. Brno: Karteziánské nakladatelství, 2005, s. 33.

¹²⁷ Spilková, V.; Vyskočilová, H.; Tuček, A.; Uhlířová, J. K současnému pojetí didaktiky základní školy. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 11.

8.2. VYMEZENÍ POJMU PROJEKT A JEHO CHARAKTERISTIKA

V naučných slovnících bývá definován jako záměr či návrh. Projekt pro vyučování na 2. stupni základní školy bychom mohli charakterizovat jako souhrn postupných a pečlivě naplánovaných kroků, které vycházejí z teoretických poznatků a dosavadních praktických zkušeností a které směřují k určitému cíli. Projekt se vyznačuje komplexností řešené situace, zároveň i sloučením poznatků různých učebních předmětů. Ruší se při něm systém učebních předmětů a vyučovacích hodin, místo rozvrhu hodin se využívá rozvrh práce.¹²⁸ Projekty mohou mít formu integrovaného tématu, praktických problémů ze životní reality nebo praktické činnosti, která vede k vytvoření určitého výrobku nebo výtvarného či slovesného produktu.¹²⁹

Projekty bývají realizovány převážně ve skupinách,¹³⁰ jejich záměrem bývá především řešení určitého problému. Projekty můžeme rozdělit na jednopředmětové a mezipředmětové, podle rozsahu na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé. Projekty mohou totiž být jak pouze několikahodinové, tak také např. měsíční nebo i celoroční.

8.3. NÁVRH PROJEKTU

8.3.1. ZDŮVODNĚNÍ PROJEKTU

V didaktických materiálech jsou ženské postavy zastoupeny velice nedostatečně.¹³¹ Jak potvrzují výsledky výzkumu zaměřeného na znalost biblických textů u dětí navštěvujících druhý stupeň základní školy, mají žáci nedostatečné znalosti postav starozákonních žen a příběhů, v nichž ženy vystupují. K této práci je proto připojen i návrh projektového vyučování, který je v co nejvyšší možné míře vztažen k postavám žen. Rozhodně však není zamýšlen jako podrobná metodická příručka. Snaží se být pouze jakousi inspirací pro možnost výuky Starého zákona na základních školách tak, aby napomohl žákům lépe se orientovat v dané problematice a současně mohl velice nenásilnou formou doplnit a rozšířit vědomosti, ale vytvořit i postoje a dovednosti žáků.

---

¹²⁸ K současnému pojetí didaktiky základní školy. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 11.

¹²⁹ Průcha, J.; Walterová, E.; Mareš, J. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 1995, s. 173.

¹³⁰ K současnému pojetí didaktiky základní školy. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 11.

Téma projektu: STARÝ ZÁKON

Členění projektu:

- mezipředmětový
- krátkodobý
- školní
- kolektivní

Iniciátor projektu: učitel

Projekt je určen pro žáky: 8. třídy základní školy

Projekt prolíná předměty: český jazyk a literatura, občanská výchova, zeměpis, dějepis, výtvarná výchova

Pomůcky:

- Bible – Starý zákon
- encyklopedie výtvarného umění, např. Pijoan, José. Dějiny umění. Praha: Odeon, 1990.
- Olbracht, I. Biblické příběhy. Praha: Albatros, 1991.
- Petiška, E. Příběhy, na které svítilo slunce. Praha: Albatros, 1967.
- zeměpisný atlas, mapy Izraele – lze využít např.: Školní průvodce biblí a Biblický atlas od T. Dowleye

Dílčí cíle projektu:

- informovat žáky o historii a průběhu vzniku Starého zákona
- velice stručně žákům popsat a zprostředkovaně ukázat geografii krajin, v nichž se odehrávají události v Bibli popsané
- seznámit žáky s několika významnými biblickými příběhy, v nichž zaujímají důležitou úlohu ženy
- představit žákům knižní tituly s biblickými příběhy převyprávěnými a určenými pro děti (zejména díla *Příběhy, na které svítilo slunce* od Eduarda Petišky a *Biblické příběhy* od Ivana Olbrachta)
- upozornit žáky na české spisovatele Ivana Olbrachta a Eduarda Petišku, kteří se zabývali adaptací biblického textu pro dětské čtenáře

---

¹³¹ Opočenská, Jana. Zpovzdálí se dívaly také ženy. Praha: Kalich, 1995, s. 111.

1. HODINA

Cíl: Vysvětlit žákům, že Bible je náboženský spis tvořený Starým a Novým zákonem, že Starý zákon obsahuje např. příběh o stvoření světa a člověka, záznamy o všech důležitých událostech dějin Izraele, právní texty, modlitby, přísloví, milostné básně, žalmy, pokyny pro kněze, proroctví nebo předpovědi. Dále seznámit žáky s tím, že Starý zákon je dělen do knih a knihy se dále rozděluje na kapitoly a verše.

Průběh hodiny: Žáci ve třídě si vylosují kartičky s čísly jedna až pět a podle vylosovaných čísel se rozdělí do pěti skupin. Vzhledem k náhodnému výběru se tak vytvoří skupiny ze žáků, kteří by spolu např. dobrovolně spolupracovat nechtěli. Každá skupina si vylosuje ukázkou jednoho z pěti příběhů (Adam a Eva, Júdit, Dalíla, Jiftáchova dcera, Spor dvou matek o dítě před králem Šalomounem) převyprávěných např. Ivanem Olbrachtem, který si uvnitř skupiny vzájemně přečtou, poté jej převypráví ostatním. Učitel píše průběžně názvy jednotlivých příběhů a jména, která se v nich vyskytují, na tabuli. Po přečtení poslední ukázky učitel vyzve žáky, aby velice stručně charakterizovali povahové vlastnosti jednotlivých žen.

2. HODINA

Cíl: Žáci se seznámí s několika významnými příběhy a postavami ze Starého zákona. Učí se práci ve skupinách, umění naslouchat i souvisle hovořit. Poznávají, že text v Bibli je členěn do jednotlivých knih, dále do kapitol a veršů. Žáci si objasní pojem žalm – co toto slovo znamená v překladu (z řec. psalmos = píseň k doprovodu lyry), čím je žalm charakteristický apod. Dozvědí se, že milostná skladba Píseň Šalomounova je souborem svatebních písní, budou znát i několik přísloví.

Průběh hodiny: Učitel napíše na tabuli slova: žalm, Píseň písní, Kniha přísloví, následně rozdá každé skupině kartičky s několika verši jak z Písně Šalomounovy, tak z Knihy žalmů i Přísloví a současně s nimi i papír, podávající základní charakteristiku jednotlivých knih. Žáci si ve skupinách verše přečtou a poté se budou snažit odhadnout do které knihy jednotlivé verše patří. Správnost svých odhadů si potom všichni společně ověří vyhledáním příslušného verše v Bibli. V hodině se rovněž bude pracovat s biblickými přirovnáními a metaforikou, u Písně písní lze pracovat s motivem ženy. Učitel žákům krátce pohovoří o literárních žánrech a funkcích.

3. HODINA

Cíl: Žáci získají orientaci a přehled o geografické poloze jedné z nejvýznamnějších biblických oblastí Sinaj, seznámí se s postavou Mojžíše a s Desaterem přikázání. Vytvářejí si vlastní postoj k těmto nejzákladnějším morálním zásadám. Učí se argumentovat a obhajovat svůj názor ve skupině.

Průběh hodiny: Žáci se pomocí ukázek z textů biblických adaptací seznámí s postavou Mojžíše, dále s Desaterem přikázání, na němž budou ve skupinách analyzovat chování jednotlivých ženských postav, o nichž se dozvěděli v předchozích hodinách. Nejprve budou mít za úkol zjistit, kterým přikázáním se v daném příběhu ženy řídily nebo naopak neřídily. Poté je učitel vyzve k tomu, aby jednotlivá přikázání seřadili podle toho, jaký význam a smysl pro každodenní život v současnosti jim přisuzují oni sami.

4. HODINA

Cíl: Žáci se seznámí s českými spisovateli **Ivanem Olbrachtem** a **Eduardem Petiškou** a jejich tvorbou (knihami *Příběhy, na které svítilo slunce* a *Biblické příběhy*).

Průběh hodiny: Učitel dětem představí jejich knihy týkající se biblické tematiky, krátce pohovoří o tom, co je to biblická adaptace. Děti budou mít v hodině příležitost srovnávat tytéž pasáže v Bibli a poté v knihách Petišky a Olbrachta.

5. HODINA

Cíl: Žáci se pokusí jakoukoli výtvarnou technikou ztvárnit libovolný výjev či postavu z některého jim známého starozákonního příběhu.

Motivace hodiny: Učitel přinese žákům soubor obrázků významných výtvarných děl ztvárňujících starozákonní motivy pro inspiraci i pro seznámení s věhlasnými autory. Konkrétně např. obraz „Judit s hlavou Holofernovou“ od Artemisie Gentileschiové,¹³² protože s příběhem Judit se žáci v předchozích hodinách již seznámili. Dále obraz „Šalomounský rozsudek“ od Nicolase Poussina,¹³³ zobrazující známý výjev dvou žen soudících se o dítě. Učitel může žákům ukázat dále např. grafiky

---

¹³² Pijoan, José. Dějiny umění. 7. Praha: Odeon, 1990, s. 67. (viz příloha č. 3)

¹³³ Encyklopedie Bible. (2.díl). M – Ž. Bratislava: Gemini, 1992, s. 624-625. (viz příloha č. 3)

tzv. nazarénské školy,¹³⁴ o níž může žáky zároveň velice stručně informovat. Zmínit lze např. to, že škola si svůj přívlastek „nazarénská“ odvodila podle Ježíšova Nazaretu a celá její tvorba je tedy zaměřena právě na tematiku biblickou, a to jak starozákonní, tak i novozákonní. Střediskem školy nazarénů, jíž založil Josef Führich, byla Vídeň. U nás se za představitele této školy považuje František Tkadlík,¹³⁵ který se ve třicátých letech 19. stol. stal prvním českým ředitelem Akademie výtvarných umění a výrazně ovlivnil řadu svých žáků. Směr nazarénské školy se shoduje s tendencemi klasicismu, zdůrazňuje především jasné obrysové linie.¹³⁶

6. HODINA

Cíl: Žáci se učí naslouchat ostatním, vnímat a hodnotit výtvarný projev spolužáků, interpretovat a po svém zformulovat příběh podle předem stanovených kritérií

Průběh hodiny: Žáci jeden po druhém představí ostatním svá výtvarná díla. Vysvětlí spolužákům, který příběh, postavu či výjev zachytili a pokusí se ho deseti větami, které si předem připraví, stručně shrnout a převyprávět. Text však musí obsahovat přesně deset vět, a zároveň stručně vystihnout celé téma.

7. HODINA

Cíl: Shrnout nově získané poznatky z četby biblických příběhů ve slohové práci, ale zapojit také fantazii a představivost spolu s vlastními dojmy a nápady. Žáci si mohou zvolit ze dvou témat a literárních útvarů: úvaha na téma „Významná událost v dějinách izraelského národa“, při níž si žáci mohou zvolit libovolnou událost či historické období z dějin Izraele, o níž se ve škole dozvěděli a která je zaujala, nebo vypravování na téma: „Poselství a smysl biblických příběhů pro dnešní dobu“.

---

¹³⁴ Ukázka grafiky je uvedena v příloze. Ravik, Slavomir. Velká kniha biblických příběhů. Praha: Regia, 2002, s. 49.

¹³⁵ Encyklopedie českého výtvarného umění. Praha: Academia, 1975, s. 531.

8. HODINA

Závěr, hodnocení: Učitel hodnotí práci žáků, zaměří se na ohodnocení práce ve skupinách, na aktivitu jednotlivých žáků, na hodnocení výtvarných projevů, vyhlášení nejlepších slohových prací. Žáci budou mít prostor vyjádřit názor na to, který příběh se jim nejvíc líbil a proč, co je v hodinách překvapilo a zaujalo apod.

---

¹³⁶ Slovník světového malířství. Praha: Odeon, 1991, s. 751.

9. ZÁVĚR PEDAGOGICKO-APLIKAČNÍ ČÁSTI

Abych mohla podpořit svoji myšlenku, že úloha žen ve Starém zákoně je obecně spíše opomíjena také ve školství, opírala jsem se v didakticky pojaté části své práce především o odborné analýzy, probíhající na Katedře českého jazyka a literatury TU v Liberci. Výzkumné projekty podobného typu jsem nikde jinde neobjevila, jsem proto moc vděčná PhDr. Váňové, že mi zpřístupnila část své vědecké práce a umožnila mi tak nahlédnout do aktuálního stavu této zatím ne příliš zmapované oblasti v českém školství.

Jak z aktuálních výsledků průzkumu vyplývá, děti na státních typech českých základních škol adaptované biblické příběhy znají a zajímají je. Zarážející však je zjištění, že většina z nich se s nimi poprvé seznamuje až prostřednictvím svých učitelů ve školách. Záleží tedy především na nich, jakým způsobem dětem přiblíží kulturní dědictví staré několik tisíc let. Jistou orientaci v oblasti výuky biblických textů v českých školách nabízí např. publikace Ludmily Muchové s názvem Vyslovit nevyslovitelné (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.). Je však zcela v kompetencích konkrétních učitelů, zda výuku biblické látky a tematiky ve škole pojmu takovým způsobem, aby dětem umožnil lepší orientaci nejen ve světě, ale i ve svém osobním životě.

PRAMENY

- Allmen, Jean-Jacques von. Biblický slovník. 1. vyd. Praha: Kalich, 1987. 360 s.
- Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: Podle ekumenického vydání z roku 1985. Praha: Biblická společnost, 1990. 863, 287 s.
- Bič, Miloš. Ze světa Starého zákona I. 1. vyd. Praha: Kalich, 1986. 364 s.
- Bič, Miloš. Ze světa Starého zákona II. 1. vyd. Praha: Kalich, 1989. 797 s.
- Císař, Ivo. Žena v písmu svatém. 1. vyd. Brno: Cesta, 1995. 77 s. ISBN 80-85319-46-2.
- Co by měl každý vědět o židovství. 1. vyd. Praha: Kalich, 2000. 201 s. ISBN 80-7017-205-3.
- Encyklopedie Bible. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 1997. 352 s. ISBN 80-7176-513-9.
- Encyklopedie Bible. (1. díl). A – L. 1. vyd. Bratislava: Gemini, 1992. 353 s. ISBN 80-85265-31-1.
- Encyklopedie Bible. (2. díl). M – Ž. 1. vyd. Bratislava: Gemini, 1992. 353-740 s. ISBN 80-85265-32-X.
- Encyklopedie mystiky. Vyd. 1. I. díl. Praha: Argo, 2000. 330 s. Logos. sv. 1. ISBN 80-7203-267-4.

- Ilustrovaný encyklopedický slovník: (a – i). 1. díl. 1. vyd. Praha: Academia, 1980. 970 s.
- Judaismus, křesťanství, islám. Vyd. 2., podstatně přeprac. a rozš. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003. 661 s. ISBN 80-7182-165-9.
- K současnému pojetí didaktiky základní školy. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1994. 38 s. ISBN 80-7066-920-9.
- Kelen, Jacqueline. Ženy z Bible. 1. vyd. Brno: Books, 1998. 173 s. ISBN 80-7242-050-X.
- Klimeš, Lumír. Slovník cizích slov. 1. vyd. Praha: SPN, 1981. 816 s.
- Kuschel, Karl-Josef. Spor o Abrahama: co židy, křesťany a muslimy rozděluje a co je spojuje. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1997. 311 s. ISBN 80-7021-197-0.
- Léon-Dufor, Xavier a kol. Slovník biblické teologie. 5. vyd. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1981. 658 s.
- Muchová, Ludmila. Náboženská výchova ve službě české škole. 1. vyd. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2005. 37 s. ISBN 80-901943-7-0.
- Neumann, Stanislav Kostka. Dějiny ženy: populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly. Praha: Otakar II., 1999. 1077 s., (72) s. obr. příl. ISBN 80-86355-03-9.
- Nová encyklopedie Bible. Vyd. 1. Praha: Balios, 2000. 320 s. ISBN 80-242-0379-0.
- Novotný, Adolf. Biblický slovník: A – P. (1). Praha: Kalich, 1992. 771 s. ISBN 80-7017-528-1.

- Novotný, Adolf. Biblický slovník: R – Ž. (2). Praha: Kalich, 1992. 771-1399 s.

- Nový biblický slovník. Vyd. 1. Praha: Návrat domů, 1996. 1243 s. ISBN 80-85495-65-1.

- Opera Academiae Paedagogicae Liberecensis Series Bohemistica. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2004. 118 s. ISBN 80-7083-805-1.

- Opočenská, Jana. Zpovzdálí se dívaly také ženy. 1. vyd. Praha: Kalich, 1995. 159 s. ISBN 80-7017-912-0.

- Pavlincová, Helena. Slovník judaismus – křesťanství – islám. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994. 469 s. ISBN 80-204-0440-6.

- Pijoán, José. Dějiny umění 7. Vyd. 3. Praha: Odeon, 1990. 340 s. ISBN 80-207-0888-X.

- Podzimek, Michal. Religionistika II. Judaismus a křesťanství. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2006. 109 s. ISBN 80-7372-107-4.

- Průcha, Jan. Moderní pedagogika. 2., upr. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2002. 481 s. ISBN 80-7178-631-4.

- Ravík, Slavomír. Velká kniha biblických příběhů. 1. vyd. Praha: Regia, 2002. 537 s. ISBN 80-86367-20-7.

- Rendtorff, Rolf. Hebrejská bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1996. 375 s. ISBN 80-7021-190-3.

- Roberts, Jenny. Bible ve faktech. Čes. vyd. 1. Praha: Svojtka a Vašut, 1997. 160 s., front. ISBN 80-7180-359-6.

- Rogerson, John. Svět Bible: kulturní atlas. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1996. 235 s., front. ISBN 80-7176-283-0
- Skoblík, Jiří. Přehled křesťanské etiky. 1.vyd. Praha: Karolinum, 1997. 319 s. ISBN 80-7184-357-1.
- Slovník biblické kultury. 1. vyd. Praha: Ewa Edition, 1992. 320 s. ISBN 80-900175-7-6.
- Slovník světového malířství. 1. vyd. Praha: Odeon, 1991. 780 s. ISBN 80-207-0023-4.
- Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole: Sborník prací z mezinárodní konference konané 14. dubna 2006 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2007. 266 s. ISBN 80-85783-72-X.
- Ulanov, Ann Belford. Pramatky Ježíše Krista. 1.vyd. Praha: One Woman Press, 2003. ISBN 80-86356-27-2.
- Velké události biblické doby: nový pohled na postavy, místa a dějiny biblického světa. 1. čes. vyd. Praha: Slovart, 1998. 200 s. ISBN 80-7209-087-9.

Elektronický zdroj:

- http://www.religioustolerance.org/ofe_bibl1.htm (20. 1. 2007)

PŘÍLOHA č. 1

Seznam knih Starého zákona včetně jejich zkratk

(podle ekumenického vydání z roku 1985)

▪ **Pentateuch**

Gn	Genesis
Ex	Exodus
Lv	Leviticus
Nu	Numeri
Dt	Deuteronomium

▪ **Historické knihy**

Joz	Jozue
Sd	Soudců
Rt	Rút
1S	První Samuelova
2S	Druhá Samuelova
1Kr	První Královská
2 Kr	Druhá Královská
1 Pa	První Paralipomenon
2 Pa	Druhá Paralipomenon
Ezd	Ezdráš
Ne	Nehemjáš
Est	Ester

▪ **Knihy básnické a mudroslovné**

Jb	Jób
Ž	Žalmy
Př	Příslaví
Kaz	Kazatel
Pís	Píseň písní

▪ **Prorocké knihy**

Iz	Izajáš
Jr	Jeremjáš
Pl	Pláč
Ez	Ezechiel
Da	Daniel
Oz	Ozeáš
Jl	Jóel
Am	Ámos
Abd	Abdijáš
Jon	Jonáš
Mi	Micheáš
Na	Nahum
Abk	Abakuk
Sf	Sofonjáš
Ag	Ageus
Za	Zacharjáš
Mal	Malachiáš

PŘÍLOHA č. 2

Seznam žen citovaných v diplomové práci včetně odkazů k příslušnému textu Starého zákona

- **Bat-šeba** - Druhá Samuelova 11 - 12
- **Debóra** - Kniha Soudců 4 - 5
- **Ester** - Kniha Ester
- **Eva** - Genesis 2 – 4
- **Hagar** – Genesis 16
- **Chana** - První kniha Samuelova 1 – 2
- **Chulda** - Druhá Královská 22
Druhá Paralipomenon 34
- **Jiftáchova dcera** – Soudců 11
- **Lea** - Genesis 29 – 30; Genesis 35; Genesis 49
- **Miriam** – Exodus 2; Exodus 4; Exodus 15
Numeri 12; Numeri 20
- **Noemi** – Rút 1 - 4
- **Rachab** – Jozue 1 - 6
- **Ráchel** – Genesis 29 – 30; Genesis 35; Genesis 48 - 49
- **Rebeka** – Genesis 24 - 27
- **Rút** – Rút 1 - 4
- **Sára** – Genesis 16; Genesis 17; Genesis 18 - 21

- **Sipora** – Exodus 2; Exodus 4
- **Šulamítka** - Píseň písní
- **Támar** – Genesis 38

PŘÍLOHA č. 3

Obrázky k návrhu projektového vyučování

Obrázek č. 1

- ukázka grafiky nazarénské školy¹³⁷

¹³⁷ Ravik, Slavomír. Velká kniha biblických příběhů. Praha: Regia, 2002, s. 49.

Obrázek č. 2

Nicolas Poussin – Šalomounský rozsudek¹³⁸
(Louvre, Paris)

¹³⁸ Encyklopedie Bible. (2.díl). M – Ž. Bratislava: Gemini, 1992, s. 624-625.

Obrázek č. 3

Artemisia Gentileschiová - Judith s hlavou Holofernovou¹³⁹

(Galleria degli Uffizi, Florencie)

---

¹³⁹ Pijoan, José. Dějiny umění. 7. Praha: Odeon, 1990, s. 67.